

BRATISLAVSKÝ SPEVÁCKY SPOLOK A JEHO PRVÝ ZBORMAJSTER ANTON STREHLEN

JANA LENGOVÁ

PhDr. Jana Lengová, CSc.; Ústav hudobnej vedy SAV, Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava 4; e-mail: jana.lengova@savba.sk

ABSTRACT

Pressburger Singverein (Pozsonyi dalegylet/Pozsonyi dalegyesület, Bratislava Choral Society), founded in 1879, focused on the cultivation of mixed choral singing. Under the leadership of its first choirmaster Anton Strehlen (1879 – 1906), its concerts were already of a high artistic level. The programmes of concerts and soirées consisted of cantatas, choirs, hymns, vocal ensembles (especially vocal quartets), extracts from operas, and also instrumental music. This article is concerned with the Society's concert repertoire in the era of A. Strehlen, particularly the presentation of cantata works (by R. Mader, N. W. Gade, R. Schumann, M. Bruch, H. Hofmann, G. Zichy, among others) and their reception. New findings are presented on the biography of A. Strehlen and other singers and instrumentalists participating in the Society's activity.

Key words: Pressburger Singverein / Pozsonyi dalegylet / Bratislava Choral Society, Anton Strehlen, music societies, vocal music, concerts, repertoire

Úvod

Novodobé spolkové hnutie výrazne ovplyvnilo aj oblasť hudobnej kultúry. Na začiatku poslednej štvrtiny 19. storočia rozvíjali v Bratislave úspešnú činnosť predovšetkým tri hudobné a spevácke spolky s oficiálne schváleným štatútom. Cirkevný hudobný spolk pri Dóme sv. Martina (Kirchenmusikverein zu St. Martin / Szent Márton Pozsonyi egyházi zeneegylet), založený roku 1833, sa venoval uvádzaniu cirkevnej aj svetskej hudby. Na pestovanie mužského zborového a ansámblového spevu boli zamerané dva spevácke spolky Bratislavský spevokol (Pressburger Liedertafel / Pozsonyi dalárda), založený roku 1857 na starších základoch, a spolok Typografia (Typographenbund / Pozsonyi dalkör), ktorý vznikol roku 1875, resp. 1873. Chýbala však spolková inštitúcia, ktorá by uspokojovala potreby záujmu o miešaný zbor, prípadne s možnosťou

interpretovať aj kompozície určené výlučne pre obsadenie ženského zboru. V súvekej koncertnej praxi sa navyše hudobné diela pre obsadenie miešaného zboru a cappella alebo s orchestrom tešili značnej obľube.

Samotný vznik Bratislavského speváckeho spolku (Pressburger Singverein / Pozsonyi dalegylet, tiež Pozsonyi dalegyesület) (ďalej BSS) roku 1879, ktorý si vytýčil za cieľ pestovať miešaný zborový spev,¹ mal tak trochu kuriózný priebeh. Za predchodcu spolku treba podľa Wilhelma Janosku² považovať neformálne spevácke združenie Priatelia mužského spevu (Freunde des Männergesanges), ktoré usporiadalo niekoľko hudobných večerov pod vedením dómskeho speváka Antona Strehlena. Pôvodnú myšlienku však práve na návrh Antona Strehlena modifikovali v prospech miešaného zborového spevu. V tomto zmysle sa už následne uberali predbežné rokovania, ako aj generálne zhromaždenie BSS 6. septembra 1879, na ktorom bol za zbormajstra zvolený Anton Strehlen. Mestský farár a kanonik Karol Heiller nechcel však spočiatku dať súhlas na to, aby Anton Strehlen okrem svojej pracovnej povinnosti dómskeho speváka vykonával aj funkciu zbormajstra BSS v obave, že by si Cirkevný hudobný spolok pri Dóme sv. Martina a novovzniknutý BSS vzájomne konkurovali.³ Až po dlhotrvajúcich rokovaníach a na intervenciu vplyvných bratislavských mešťanov, bankára a mecéna umenia kráľovského radcu Theodora Edla a advokáta a neskôr prvého predsedu BSS Júliusa Simonyiho došlo v celej záležitosti k pozitívnemu posunu a vybaveniu súhlasu. Potrebu speváckeho spolku zameraného na pestovanie miešaného zborového spevu v bratislavskom hudobnom živote potvrdil aj prvý verejný koncert, či presnejšie hudobný večer BSS 30. novembra 1879, ktorý získal nadšenú odozvu u početného publika aj v referenciách tlače.⁴

Anton Strehlen mal všetky umelecké aj ľudské predpoklady kvalifikovane vykonávať funkciu zbormajstra, čo svojou dirigentskou činnosťou následne aj explicitne potvrdil. Získal výborné vokálne vzdelanie, disponoval bohatými speváckymi skúsenosťami a svoje povolanie chrámového speváka a neskôr regenschoriho Dómu sv. Martina vykonával znamenite.⁵ Dobre ovládal problematiku vokálnej hudby a zborového spevu, vyučoval spev a komponoval najmä piesne a zborové skladby. V súvekej tlači sa vysoko hodnotila jeho činnosť zbormajstra tak z hľadiska interpretačných výkonov, ako aj koncertnej dramaturgie. Kvôli prehľadu doplníme, že po Antonovi Strehleno-

¹ K činnosti spolku por. JANOSKA, Wilhelm: Kurze Geschichte des „Pressburger Singvereins“. In: TOCFOUS, Josef (zost.): Hundert Jahre aus dem Musikleben Pressburgs. In: *Pressburger Zeitung* (ďalej len *PZ*), Beilage, roč. 164, 27. 3. 1927, č. 75623, s. 11-13; ŽITNÁ, Viera: Bratislavské spevácke zbory v druhej polovici 19. storočia. In: *Franz Liszt a jeho bratislavskí priatelia*. (= Hudobné tradície Bratislavy a ich tvorcovia 2.) Bratislava : Obzor, 1975, s. 223; LENGOVÁ, Jana: Nové poznatky k činnosti Bratislavského speváckeho spolku. In: *Hudobnohistorický výskum na Slovensku začiatkom 21. storočia II*. Marta Hulková (ed.). Bratislava : STIMUL, 2010, 371-382; LENGOVÁ, Jana: K typológii koncertov Bratislavského speváckeho spolku. In: *Malé osobnosti veľkých dejín – veľké osobnosti malých dejín V. Príspevky k hudobnej regionalistike*. Zborník príspevkov z muzikologickej konferencie, Bratislava 28. – 29. novembra 2018. Edita Bugalová (zost.). Bratislava : SMA a SNM-Hudobné múzeum, 2019, s. 370-377.

² JANOSKA, Ref. 1, s. 11-12.

³ Karol (Karl, Károly, Carolus) Heiller (1811 – 1889), od roku 1880 titulárny biskup, bol veľkým priaznivcom umenia a obdivovateľom Franza Liszta. Ním uvádzané dôvody treba preto chápať vo vecnom, nie v osobne zahrotenom zmysle.

⁴ E.: Pressburger Singverein. In: *PZ*, roč. 115, 2. 12. 1879, č. 277, s. 2.

⁵ K biografii A. Strehlena pozri nižšie.

vi (1879 – 1906) prevzal post spolkového zbormajstra Eugen Kossow (1906 – 1914), v ktorého ére pôsobil v spolku aj druhý zbormajster Jozef Winkler, a posledným zbormajstrom spolku sa stal Viliam Antalffy (1914 – 1945).

Štúdiá si kladie za cieľ skúmať činnosť BSS v časovom horizonte rokov 1879 až 1906, keď na poste zbormajstra BSS pôsobil Anton Strehlen. Pozornosť sa zameriava na dve tematické oblasti: prvú oblasť tvorí repertoár BSS a jeho recepcia, špeciálne so zreteľom na ohlasy v súvekej tlači, predovšetkým v denníku *Pressburger Zeitung*, druhú okruh osobností hudobníkov a hudobníčok,⁶ participujúcich na činnosti BSS. Komplexnejší obraz o spolku ako usporiadateľovi koncertných podujatí umožní sprecizovať jeho prínos, ako aj prínos jeho zbormajstra Antona Strehlena a ďalších domácich a hosťujúcich sólistov v kontexte mestskej a regionálnej hudobnej kultúry. Nové poznatky sú získané excerpovaním pramenného materiálu, najmä programových plagátov BSS,⁷ novín *Pressburger Zeitung*⁸ a ďalšej dobovej periodickej tlače, ako aj korešpondencie uloženej v Archíve mesta Bratislavy.

1 Repertoár BSS (1879 – 1906)

Pre správne pochopenie postavenia a roly BSS v štruktúre mestskej hudobnej kultúry je dôležité krátko objasniť jeho spoločenskú funkciu, ktorá zodpovedala zameraniu a činnosti speváckych spolkov v druhej polovici 19. storočia až do roku 1918. Šlo o aktivity ochotníckych hudobníkov v spolupráci s hudobníkmi z praxe, čiže profesionálnymi hudobníkmi. Táto symbióza bola pre spevácke spolky v 19. storočí typická. BSS zabezpečoval podľa štatútu spoločnú výučbu spevu, študoval vybrané zborové diela, usporadúval koncerty, eventuálne hudobné podujatia s pestrým programom a zameraním a organizoval voľnočasové aktivity svojich členov, vrátane speváckych výletov a iných činností. Ako typ hudobného, kultúrneho a spoločenského spolku posilňoval kolektívnu identitu v oblasti umeleckej hudby a prispieval k celkovému kultúrnemu pozdvihnutiu meštianskej vrstvy spoločnosti, a tým aj hudobnej kultúry a hudobného života mesta. Činnosť BSS bola viacdimeználna, pričom hudobno-umelecký aspekt predstavoval najdôležitejšiu zložku v komplexe spolkových aktivít.

Základným znakom koncertov a hudobných podujatí, organizovaných BSS, bola žánrová pestrosť a rozmanitosť. Dôraz sa kládol na vokálnu hudbu, zborovú a piesňovú literatúru, súčasťou koncertných podujatí bola však aj inštrumentálna hudba.

⁶ V prezentovanej štúdii sa v slovenskom texte ženské priezviská prechýľujú v súlade so slovenskou pravopisnou normou. V citátoch z nemeckých prameňov zachováme v písaní ženských priezvisk pôvodný tvar bez prechýľovania. V súvekých prameňoch sa bežne uvádza iba priezvisko hudobníka či hudobníčky. Ak chýbajú spoľahlivé údaje z iných zdrojov, najmä u dosiaľ neznámych mien, nie vždy je možné doplniť k priezvisku aj krstné meno príslušnej osoby.

⁷ Archivovanie: Bratislava, ÚA ECAV, Fond Singverein, šk. 5.

⁸ Treba poznamenať, že bratislavské noviny *PZ* vychádzali v rokoch 1764 až 1874 bez uvedenia ročníka (Jahrgang). Roku 1875 sa v *PZ* prvýkrát uvádza aj ročník 111, avšak chybné, správny údaj zodpovedal číslu 112. V tomto chybnom číslovaní ročníkov sa pokračovalo až do roku 1883, v rámci ktorého sa akoby kumulovali dva ročníky 119/120. Až rokom 1884 sa teda dosiahla kompatibilita roku vychádzania novín a ročníka. V číslovaní ročníkov *PZ* v rokoch 1875 – 1883 zachováme údaj podľa príslušného prameňa.

Najvýznamnejšou umeleckou udalosťou spolkového roka – podobne ako u iných speváckych spolkov – bol *výročný koncert* (*Stiftungskonzert, alapító hangverseny*), ktorým si BSS každoročne pripomínal svoje založenie. Moment istej reprezentatívnosti sa preto odrazil aj v programe tohto typu koncertu, ktorý síce zväčša pozostával z viacerých čísiel, ale zvykol zahrňovať kantátové alebo väčšie zborové diela. Pre absenciu orchestra sa vo vokálno-orchesterálnych dielach orchester spravidla nahradzoval klavírom alebo klavírom v spojení s harmóniom, čím sa dosahoval hutnejší a farebne bohatší zvuk. Okrem označenia *koncert* sa v názvoch ďalších koncertných podujatí BSS objavovalo niekedy spresňujúce adjektívum, ako napríklad jarný, letný či jesenný koncert a podobne. Hudobné večery spolku si zachovávali väčšmi komorný ráz. V zmysle princípu homeostázy boli spolkové podujatia s náročnou umeleckou hudbou vyvažované zábavnými večermi, na ktorých zaznievala okrem iného vokálna produkcia typu humoristických ansámblových kompozícií, najmä mužských vokálnych kvartet. Do oblasti zábavnej hudby spadali aj každoročne usporadúvané silvestrovské programy v závere kalendárneho roka.

Z hľadiska zastúpenia hudobnoštýlových období prevažovala v zborovej hudbe, uvádzanej BSS, súveká tvorba 19. storočia, v menšej miere sa uvádzali diela renesančných, barokových a klasicistických skladateľov. Koncertné uvádzanie kantátových diel pre sóla, miešaný zbor a orchester, respektíve sprevádzané klavírom či klavírom a harmóniom, sa v činnosti BSS hodnotilo celkovo najvyššie. K nim sa družili väčšie výňatky z opier, prípadne oratórií, ako aj kompozične a interpretačne obťažné zborové diela. Ich uvedenie sa spravidla viazalo na výročné koncerty, zriedkavo zazneli kompozície tohto typu aj na inom spolkovom koncertnom podujatí. Prevažovali nemeckí a rakúski skladatelia, skromnejšie boli zastúpení maďarskí skladatelia a výnimočne autori inej národnosti. BSS naštudoval v rokoch 1879 – 1906 svetské kantátové, resp. oratórne diela R. Schumanna, R. Madera, N. W. Gadeho, F. Mendelssohna Bartholdyho, M. Brucha, G. Zichyho, M. Meyera-Olberslebena, H. Hofmanna a G. Fráneka. Jednotlivé predvedenia kantátových diel týchto autorov sú pozoruhodné v kontexte ich významových, interpretačných a recepčných charakteristík, ako sa o tom zmienime v nasledujúcom texte.

Už v prvom decénií svojej existencie predviedol BSS niekoľko kantátových diel, ktoré dobre dotvárajú obraz o súvekej kantátovej tvorbe a jej dôležitom postavení vo vtedajšom koncertnom živote.

Veľkému záujmu speváckych spolkov v nemeckej jazykovej oblasti sa až do prvej tretiny 20. storočia tešilo tretie svetské oratórium *Der Rose Pilgerfahrt* pre sóla, zbor a orchester op. 112 Roberta Schumanna (1810 – 1856) s podtitulom *Märchen* podľa básnickej predlohy Moritza Horna. Malo to svoje umelecké aj pragmatické dôvody. Romantický baladický príbeh zodpovedal po obsahovej aj tematickej stránke estetickému vkusu a etickým požiadavkám súvekeho publika, líčiac „ein Idealbild der Frau [... und] ihre höchste Bestimmung in der selbstlosen Hingabe“.⁹ Hudobne nápadité a inovatívne dielo obsahovalo síce recitatívy a ariosa, typické pre oratórnu štruktúru, púvalo však predovšetkým zbormi presiaknutými ľudovou melodikou a kantabilnými sólovými číslami. Interpretom boli k dispozícii dve verzie – s klavírom a orchestrom.

⁹ „ideálny obraz ženy [... a] jej najvyššie poslanie v nezištnej obetavosti“. LOOS, Helmut: *Robert Schumann. Werk und Leben*. Wien : Edition Steinbauer GmbH, 2010, s. 54.

Legitimitu prvej verzie s klavírom podporoval aj fakt, že jej premiéra roku 1851 sa uskutočnila v rámci domáceho koncertu u Schumannovcov v Düsseldorfe.

Schumannovo oratórium *Der Rose Pilgerfahrt* bolo v Bratislave známe už od 70. rokov 19. storočia, keď výňatky z neho uviedol na svojich koncertných podujatiach Bratislavský spevokol (Pressburger Liedertafel). V kmeňovom repertoári tohto spolku zostal na dlhý čas mužský zbor *Waldlied* (Nr. 15 „Bist du im Wald gewandelt“).

BSS debutoval kompletnou prvou verziou oratória v bratislavskej premiére na svojom prvom výročnom koncerte 20. decembra 1880.¹⁰ Ako sólisti sa predstavili hosťujúca operná speváčka sopranistka Therese Pollaková (Rose), speváčky von Schrottová, von Frohmannová, von Kunczová, Eugenie Baumannová, Ilma von Samarjayová, Jutta Tennerová a speváci Kumlik, Anton Steger, Anton Strehlen a Eduard Smolik (Szmolik), na koncertnom klavírnom krídle hral známy bankár a mecén umenia Theodor Edl. V zasvätenom výklade diela, ktorý priniesol denník *Pressburger Zeitung* krátko pred koncertom, Ján Batka vystihol rozdiel medzi dvoma verziami diela výtvarným prímerom: neskoršiu orchestrálnu verziu s bohatšou paletou zvukových farieb označil ako „leuchtendes Oelbild“, zvukovo komornejšie vyznievajúcu klavírnú verziu, občas nazývanú aj piesňovým cyklom, ako „wundersames musikalisches Aquarell“.¹¹ Anonymný recenzent sa podrobne zaoberal výkonmi sólistov aj zboru a celkovo vyzdvihol mimoriadnu kvalitu umeleckého naštudovania, týkajúcu sa precíznosti, istoty, výrazovej presvedčivosti, jemnosti lyrických miest či zvukovej plnosti a sily, o čo sa zaslúžil dirigujúci zbormajster Anton Strehlen. Vyjadril tiež – aj v mene ďalších priaznivcov umenia – želanie, aby táto znamenitá kompozícia zaznela v podaní BSS v krátkom čase aj s orchestrom,¹² keďže klavír zo svojej podstaty predsa len nemohol obsiahnuť bohatstvo farebných odtieňov orchestra. Táto idea sa však nerealizovala.

Opätovné druhé kompletné uvedenie prvej verzie Schumannovho oratória *Der Rose Pilgerfahrt* na výročnom koncerte BSS 16. januára 1887, ktoré tentoraz bratislavské noviny nazvali „reizendes Singspiel“,¹³ sa spájalo s očakávaním veľkého umeleckého zážitku. Vďaka skvelej interpretačnej úrovni zožalo dielo aj pri tomto uvedení veľký úspech:

„Der Singverein hat alle Ursache auf den außerordentlichen Erfolg seines Stiftungskonzertes stolz zu sein, welches er unter seine gelungensten Aufführungen zählen muß. Alle Mitwirkenden wetteiferten in dem edlen Streben, Schumann's herrliche Komposition ‚Der Rose Pilgerfahrt‘ in möglichster Vollendung dem zahlreichen, glänzenden Publikum [...] vorzuführen.“¹⁴

¹⁰ Por. J. B. [BATKA, Johann]: Schumann's „Pilgerfahrt der Rose“. In: *PZ, Morgenblatt*, roč. 116, 17. 12. 1880, č. 292, s. 1-2; Stiftungs-Konzert des Pressburger Singvereins. In: *PZ, Morgenblatt*, roč. 116, 21. 12. 1880, č. 296, s. 2; informácie tiež in J. B. [BATKA, Johann]: Zum Kirchenmusikvereins-Konzert am nächsten Mittwoch. In: *PZ, Morgenblatt*, roč. 147, 22. 10. 1910, č. 289, s. 1.

¹¹ „žiariaca olejomalba“, „podivuhodný hudobný akvarel“. J. B. [BATKA, Johann]: Schumann's „Pilgerfahrt der Rose“, Ref. 10, s. 2.

¹² Stiftungs-Konzert des Pressburger Singvereins, Ref. 10, s. 2.

¹³ „pôvabným singšpílom“, Pressburger Singverein. In: *PZ, Morgenblatt*, roč. 124, 14. 1. 1887, č. 13, s. 3.

¹⁴ „Spevácky spolok má všetky dôvody na to, aby bol pyšný na mimoriadny úspech svojho výročného koncertu, ktorý treba počítať k jeho najvydarenejším vystúpeniam. Všetci účinkujúci sa predbiehali v ušľachtilom úsilí, aby Schumannovu nádhernú kompozíciu ‚Der Rose Pilgerfahrt‘ [‚Putovanie Ruže‘] predviedli početnému vybranému publiku v čo najväčšej možnej dokonalosti.“ Stiftungskonzert des Singvereins. In: *PZ, Morgenblatt*, roč. 124, 18. 1. 1887, č. 17, s. 4.

Recenzent pochválil pekný, vzorne vyškolený hlas a citový prednes hlavnej predstaviteľky, opernej speváčky de Rodriguezovej (Rose), precíznu deklamáciu a umelecké majstrovstvo operného speváka, tenoristu de Richarda (Sohn des Försters), strhujúci výkon Antona Strehlena (Totengräber), ako aj ďalších sólistov – speváčiek von Brollyovej (Elfenkönigin), Perlseeovej (Martha), von Sutterovej (Müllerin), Ilmy von Gráfovej-Samarjayovej, Fidi Veverovej a von Starkovej, spevákov Eduarda Smolika (Müller) a Antona Smidta.¹⁵ Väčšina sólistiek, ako poznamenal recenzent, boli žiačky Antona Strehlena. Náročnej úlohy klavírneho sprievodu sa výborne zhostila klaviristka Therese Geislerová.¹⁶ Zborové časti, ako sa v recenziách koncertov BSS často dočítame, vyzneli pod energickým vedením dirigenta a zbormajstra Antona Strehlena jedinečne a s umeleckou presvedčivosťou.

K spolupráci si BSS prizval aj bratislavského rodáka, skladateľa a klaviristu Raoula (Rezsőa) Madera (1856 – 1940). V tom čase dvadsaťpäťročný mladík a odchovanec viedenského konzervatória sa už zdržiaval vo Viedni a jeho neskoršie pôsobenie sa spájalo tiež s Viedňou a Budapešťou. Na objednávku BSS skomponoval kantátu *Das eleusische Fest* pre sóla, zbor a klavír podľa rovnomennej básnickej predlohy Friedricha Schillera. Reflexívna lyrika Schillerovho diela, obsahujúca bohato vrstvené básnické obrazy z gréckej mytológie, vyjadruje filozofickú myšlienku humanizácie človeka v spojení s kultom bohyně zemskej úrody Demetry a eleuzínskymi mystériami a je aj z dnešného pohľadu náročná na zhudobnenie. V článku stručne analyzujúcom Maderovu kantátu sa spomína, že skladateľ sa spočiatku zdráhal podujat' na takú náročnú úlohu, ale Schillerova báseň ho natoľko fascinovala, že ju napokon zhudobnil, skrátenu o polovicu, údajne v priebehu piatich dní.¹⁷ Kantáta pozostávala z 18 hudobných čísiel, v rámci ktorých sa striedali sólové a zborové časti, pričom sa využívalo aj recitatívne arioso. V naštudovaní BSS zaznela v pôvodnej premiére na vianočnom koncerte spolku 26. decembra 1881. Hudobný kritik Ján Batka poukázal na náročnosť básnickej predlohy, vyzdvihol melodický talent skladateľa, ako aj výkony sólistov Jutty Tennerovej (soprán), Antona Stegera (tenor) a Antona Strehlena (bas).¹⁸ Na základe rešerší možno zatiaľ v podaní BSS doložiť ďalšie dve uvedenia tohto Maderovho diela, ktoré sa uskutočnili v priebehu 10 rokov od prvého naštudovania.

Novou kantátovou kompozíciou, s pôvodným podtitulom koncertná skladba (Konzertstück), bola podobne aj *Psyché* pre sóla, miešaný zbor a orchester, resp. klavír op. 60 dánskeho skladateľa Nielsa W. Gadeho (1817 – 1890). Libreto Carla Andersena (1828 – 1883) čerpalo z gréckej mytológie o Psyché a Amorovi (Erosovi) v spracovaní rímskeho spisovateľa Lucia Apuleia. Gadeho kantáta vznikla v rokoch 1881 – 1882 a už koncom leta 1882 premiérovu zaznela na známom hudobnom festivale v brit-

¹⁵ Stiftungskonzert des Singvereins, Ref. 14, s. 4-5. Úvahu o Schumannovom diele, vrátane zmienky o jeho prvom bratislavskom kompletnom uvedení roku 1880 a informáciu o menách sólistov priniesli noviny *PZ* aj krátko pred konaním koncertu BSS (por. „Der Rose Pilgerfahrt“ von Schumann. In: *PZ*, Morgenblatt, roč. 124, 15. 1. 1887, č. 14, s. 1-2).

¹⁶ V prameňoch sa vyskytujú rôzne varianty priezviska: Geisler, Geissler, Geißler.

¹⁷ A.: *Das eleusische Fest*. In: *PZ*, Morgenblatt, roč. 117, 22. 12. 1881, č. 351, s. 1-2.

¹⁸ J. B. [BATKA, Johann]: *Konzert des Singvereines*. In: *PZ*, Morgenblatt, roč. 117, 27. 12. 1881, č. 355, s. 3.

skom meste Birmingham.¹⁹ O približne poldruha roka 19. marca 1884 BSS uviedol *Psyché* ako bratislavskú premiéru. Ján Batka uvítal predvedenie tohto – podľa jeho slov – príjemného a milého diela, nadväzujúceho štýlovo na F. Mendelssohna Bartholdyho.²⁰ Pochválil naštudovanie zdatného zbormajstra Antona Strehlena, ktorý spieval aj barytónové sólo, ako aj výkony sólistiek Ilmy Gráfovej-Samarjayovej v náročnej úlohe *Psyché* a debutujúcej speváčky Nagyovej (*Proserpina*).²¹ Znamenitá interpretácia BSS vyvrcholila v mohutnom zbore *Allsieger Eros*. K úspechu tohto celovečerného diela prispela aj talentovaná klaviristka Therese Geislerová, ktorá podľa recenzenta hrala korektne a s pravým hudobným citom.

Recepcia hudobnej tvorby Felixa Mendelssohna Bartholdyho (1809 – 1847), ktorého jeho krajan a súčasník Robert Schumann nazval Mozartom 19. storočia, bola v Bratislave pomerne značná. Naštudovaním skladateľovho operného fragmentu *Loreley* pre soprán, miešaný zbor a klavír op. 98 na libreto Emanuela Geibela preukázal zbormajster Anton Strehlen opäť svoju rozhladenosť v hudobnej literatúre. V bratislavskej premiére v podaní BSS 23. apríla 1885 vynikla sopranistka Eugenie Baumannová, výborne sa opäť prezentovala klaviristka Therese Geislerová.²² Vo verzii s orchestrom predviedol BSS Mendelssohnov operný fragment *Loreley* op. 98 neskôr po približne pätnástich rokoch na spolkovom koncerte 6. apríla 1900, keď orchestrálny sprievod zabezpečila hudobná kapela IV. vojenského dištriktu honvédov a v sólovom parte excelovala známa bratislavská sopranistka Fanny Kovátsová.

Podobne ako Schumann a Mendelssohn aj o generáciu mladší nemecký skladateľ Max Bruch (1838 – 1920) si získal medzi speváckymi spolkami 19. storočia popularitu svojimi zborovými a kantátovými či oratórnymi dielami. Z Bruchovej kantátovej tvorby naštudoval BSS dve diela: *Frithjof*, *Szenen aus der Frithjof-Sage* op. 23 a baladu *Schön Ellen* op. 24.

Balada *Schön Ellen* na slová rovnomennej básne Emanuela Geibela op. 24 zaznela v Bratislave po prvýkrát už 22. mája 1870, len tri roky po pôvodnej premiére diela (1867), a opätovne 28. septembra 1873, obidva razy v naštudovaní bratislavského Cirkevného hudobného spolku pri Dóme sv. Martina pod vedením Karla Mayrbergera.²³

Dielo priťahovalo nielen umeleckými kvalitami, ale aj svojou aktuálnosťou. Tematicky sa koncentrovalo na malú epizódu z tragických udalostí rokov 1857 – 1858 v koloniálnej Indii, keď sa vojenské jednotky pozostávajúce z indických mužov vzbúрили proti krutému a bezohľadnému zaobchádzaniu britských kolonizátorov, ako aj vykorisťovaniu svojej krajiny. Vzbura bola potlačená krvavým masakrom, hoci veľké ľudské straty, vrátane civilistov, boli na obidvoch stranách konfliktu. BSS predviedol Bruchovu baladu *Schön Ellen* v obsadení pre soprán, barytón, miešaný zbor, klavír

¹⁹ BERGSAGEL, John: Gade in England. Dostupné na internete: <gade-edition.org/2017/04/22/gade-in-england/>, cit. 15.02.2020.

²⁰ J. B. [BATKA, Johann]: Psyche. Konzertstück von N. W. Gade. (Erste Aufführung im Singverein.) In: *PZ, Morgenblatt*, roč. 121, 20. 3. 1884, č. 79, s. 4-5.

²¹ J. B. [BATKA]: Psyche, Ref. 20, s. 4-5.

²² Konzert des Pressburger Singverein[!]. In: *PZ, Morgenblatt*, roč. 122, 25. 4. 1885, č. 113, s. 4-5.

²³ Podľa R.: Das Stiftungs-Konzert des Pressburger Singvereines. In: *PZ, Morgenblatt*, roč. 124, 18. 12. 1887, č. 347, s. 2.

a harmónium na svojom 9. výročnom koncerte 18. decembra 1887.²⁴ U debutujúcej sólovej sopranistky Stefanie Stillerovej (Schön Ellen), Strehlenovej žiačky, zaujal pekný hlasový fond s prieraznými výškami, zretelná deklamácia, istá intonácia aj emocionálny výraz. Dirigent a sólista v jednej osobe Anton Strehlen (Lord Edward) opätovne presvedčil svojím kvalitným umeleckým výkonom. Vzorne naštudované zborové časti kompozície dopĺňal precízny a spoľahlivý inštrumentálny sprievod Therese Geislerovej na klavíri a Antona Norgauera na harmóniu. Kantáta *Schön Ellen* prispela tak levím podielom k úspechu koncertu, na ktorom zazneli aj iné diela. Ku kantáte sa BSS vrátil na svojom 20. výročnom koncerte 24. marca 1900, keď dielo opätovne uviedol s mimoriadnym úspechom, tento raz však v orchestrálnej verzii.²⁵

Vrcholom Bruchovej ranej kantátovej tvorby bola kantáta *Frithjof, Szenen aus der Frithjof-Sage* pre soprán, barytón, mužský zbor a orchester op. 23 podľa predlohy národného romantického eposu švédskeho básnika Esaiása Tegnéra. V púťavom námete zo starých nordických ság, obľúbených v období romantizmu, sa líčili dramatické osudy romantickej lásky syna zámožného sedliaka Frithjofa a kráľovskej dcéry Ingeborg/Ingibjorg. Dielo po jeho vzniku (1864) zaradilo do repertoáru mnoho speváckych spolkov nemeckej jazykovej oblasti. Medzi nich patrilo aj bratislavský Cirkevný hudobný spolok pri Dóme sv. Martina, ktorý niekedy v 70. rokoch alebo prvej polovici 80. rokov 19. storočia uviedol výňatok zo spomínanej kantáty s názvom *Ingeborgs Klage*. Sopranové sólo spievala Aloisie Glaslová-Baumgartnerová so sprievodom spolkového orchestra. Bratislavská premiéra kompletnej kantáty *Frithjof, Szenen aus der Frithjof-Sage* sa uskutočnila v rámci 10. výročného koncertu BSS 24. novembra 1889 ako jeho ťažiskové dielo, orchester bol však ako zvyčajne nahradený klavírom a harmóniom. Vydarený koncert BSS a precízny interpretačný prístup komentoval recenzent nasledovne:

„Bei der Auswahl der aufgeführten Nummern bewies der Verein sein gewohntes Geschick. Entsprechend der Bedeutung dieses Konzertes als Markstein zehnjährigen kunstbegeisterten Wirkens waren es durchwegs gediegene, größtentheils ernste Kompositionen von echtem musikalischen Gehalt, die in der sorgfältigen präzisen Weise einstudiert und zu Gehör gebracht wurden, welche wir bei dem Singverein gewohnt sind. [...] Die Hauptnummer des gelungenen Abends waren aber die Szenen aus der Frithjofsage von Max Bruch. [...] Die Chöre vortrefflich einstudiert, brachten ihre, in dieser schönen Komposition so wichtige Mitwirkung zur vollen Geltung.“²⁶

²⁴ Neuntes Stiftungs-Konzert des Singvereines. In: *PZ*, Abendblatt, roč. 124, 19. 12. 1887, č. 348, s. 2.

²⁵ Das Stiftungskonzert des Pressburger Singvereines. In: *PZ*, Morgenblatt, roč. 137, 23. 3. 1900, č. 80, s. 2; Das XX. Stiftungskonzert des Pressburger Singvereines. (Schluß.) In: *PZ*, Morgenblatt, roč. 137, 29. 3. 1900, č. 86, s. 3. Interpreti: Marianne Loosová, Anton Strehlen, BSS, hudobná kapela IV. vojenského distriktu honvédov, dirigent Anton Nešpor (v tom čase predseda BSS).

²⁶ „Výberom predvedených skladieb preukázal spolok svoju zvyčajnú zbehosť. Šlo bez výnimky o solidne, väčšinou vážne kompozície pravého umeleckého obsahu, zodpovedajúce významu tohto koncertu ako mílnika desaťročného pôsobenia, ktoré sprevádzalo nesmierne umelecké nadšenie. Spevácky spolok ich naštudoval a predniesol starostlivo a precízne, ako sme na to zvyknutí. [...] Ťažiskovou skladbou vydareného večera boli Scény zo Ságy o Frithjofovi od Maxa Brucha. [...] Naplno vynikli skvelo naštudované zbory s ich takým podstatným účinkom v tejto peknej kompozícii.“ A.: Zehntes Stiftungs-Konzert des Singvereines. In: *PZ*, Abendblatt, roč. 126, 25. 11. 1889, č. 325, s. 3.

V sólových partoch kantáty *Frithjof* podali majstrovské spevácke výkony obaja hlavní protagonisti – známa bratislavská sopranistka Fanny Kovátsová (Ingeborg) a barytonista Anton Strehlen (Frithjof), ktorý ako zbormajster znamenito pripravil aj naštudovanie zborovej zložky. Inštrumentálny sprievod zabezpečovala dvojica osvedčených umelcov: Therese Geislerová hrala na koncertnom kridle, zapožičanom firmou domáceho obchodníka s klavírmi a výrobcu klavírov Petra Wernera, a Manfred Stöger na skvelom harmóniu americkej výroby, ktoré charakterizoval ušľachtilý tón a zvuková plnosť. Dirigoval hudobne všestranne činný August Norgauer. O deväť rokov neskôr BSS opäť zaradil kantátu *Frithjof* do programu svojho koncertu 23. novembra 1898.²⁷ O koncertnej frekventovanosti, a tým aj o súvekej popularite tejto Bruchovej kantáty svedčí tiež skutočnosť, že Anton Strehlen sa s ňou ako sólista zoznámil už počas svojho pôsobenia v Salzburgu začiatkom 70. rokov 19. storočia, ako sa o tom zmiňujeme neskôr.

Maďarského skladateľa a klaviristu Gézu Zichyho (1849 – 1924), žijúceho v Budapešti, spájali s Bratislavou rodinné, priateľské a umelecké väzby. V našom meste nielen študoval, ale ako klavirista aj debutoval na koncerte 25. marca 1866. Niekoľkokrát tu neskôr koncertoval a jeho hudobné diela tvorili súčasť programov domácich hudobných telies. S bratislavským hudobným kritikom a organizátorom hudobného života Jánom Batkom udržiaval umelecké aj ľudské priateľstvo, ktorého dokladom je tiež jeho bohatá korešpondencia adresovaná Batkovi.²⁸ Skladateľovu celovečernú kantátu na vlastný text v nemeckom jazyku *Dolores*, s podtitulom lyrická báseň pre sóla, zbor a veľký orchester, vytvorenú roku 1889, naštudoval BSS pod vedením svojho zbormajstra Antona Strehlena, na 11. výročnom koncerte BSS 30. novembra 1890 ju však dirigoval sám autor. Slávnostný ráz dodala podujatiu aj skutočnosť, že sa spájalo s predvečerom osláv skladateľovho 25-ročného umeleckého jubilea, pod čím treba rozumieť jeho vyššie spomínaný bratislavský klavírny koncertný debut roku 1866. V lyrickej kantáte s dojímavým romantickým ľubostným príbehom s úspechom vystúpili sólisti sopranistka Fanny Kovátsová (*Dolores*), tenorista budapeštianskej opery Szirovatka (Fernando), operná speváčka Helene Falkensteinová (Oberin) a Anton Strehlen (Emerit).²⁹ Peňažný zisk z koncertu, určený na charitu, dostal mestský detský útulok. Moment slávnostnosti podčiarkla aj skutočnosť, že po dlhšom čase BSS opätovne pripravil výročný koncert vo veľkom štýle s účasťou orchestra.

Dnes zabudnutý, v svojej dobe však často hrávaný nemecký skladateľ piesní a zborov Max Meyer-Olbersleben (1850 – 1927) napísal baladu *Das begrabene Lied* op. 40 pre sóla, miešaný zbor a orchester, ktorú vo verzii so sprievodom klavíra predviedol

²⁷ Pressburger Singverein. In: *PZ, Morgenblatt*, roč. 135, 22. 11. 1898, č. 321, s. 3. Interpreti: V. Nadenicseková (soprán), A. Strehlen (barytón), mužská zložka BSS, M. Stöger (klavír), V. Chalupa (harmónium).

²⁸ Por. TAUBEROVÁ, Alexandra – MARTINKOVÁ, Jarmila B.: *Johann Nepomuk Batka. Auswahl aus der Korrespondenz*. Bratislava: Slovenské národné múzeum-Hudobné múzeum, 1999, s. 168-171.

²⁹ J. B. [BATKA, Johann]: Das Stiftungskonzert des Singvereines. Zichy-Feier. In: *PZ, Abendblatt*, roč. 127, 1. 12. 1890, č. 330, s. 3. Ďalšie Zichyho kantátové dielo *Die Musik / A zene* pre sóla, miešaný zbor a orchester (resp. klavír) opäť na vlastný text zaznelo premiérovu na 35. výročnom koncerte BSS 12. marca 1913. Interpreti: Frida Benyovszky (soprán), Jozef Winkler (tenor), Ferenc Szende (barytón), Viliam Krausz (klavír), BSS, Eugen Kossow (dirigent).

BSS na svojom 15. výročnom koncerte 20. februára 1895. Kompozične aj interpretačne ťažkú skladbu BSS zvládol na úrovni. Sólistami boli Anna Epsteinová (soprán) a Anton Strehlen (barytón), ktorý dielo aj dirigoval.³⁰ Pre veľký záujem uviedol BSS dielo v repríze s tými istými interpretmi 2. mája 1895, avšak pod taktovkou dirigenta Augusta Norgauera.³¹

V 19. storočí obľúbený a rozmanitým spôsobom zhudobňovaný mýtický príbeh o krásnej víle Meluzíne, ktorá sa stala človekom, bol aj námetom celovečerného kantátového diela *Das Märchen von der schönen Melusine* pre sóla, zbor a orchester op. 30 nemeckého skladateľa Heinricha Hofmanna (1842 – 1902) na text Wilhelma Osterwalda. Hofmannova tvorba, vrátane v jeho dobe často hrávaných piesní, zborov a kantát, upadla však po skladateľovej smrti do zabudnutia. Medzi úspešné Hofmannove diela patrila aj kantáta o krásnej Meluzíne, ktorú BSS prvý raz naštudoval v decembri 1885 a predviedol na druhý sviatok vianočný s charitatívnym zámerom.³² V neskoršom vydarenom predvedení kantáty na 18. výročnom koncerte BSS 27. februára 1898 sóla spievali Paula Holubová (Melusine), mezzosopranistka Gablerová (Klotilde) v záskoku za chorú Marie Jägerovú, Anton Strehlen (Graf Raimund) a Mathias Steiger (Sintram, Klotildens Bruder; König der Wassergeister). Orchesterálny part v aranžmáne pre klavír a harmónium interpretovali Manfred Stöger (klavír) a Viktor Chalupa (harmónium). Publikum ocenilo starostlivo pripravené a znamenite podané dielo, výborné výkony sólistov, ako aj citlivú súhru inštrumentálneho sprievodu.³³

Na 27. výročnom koncerte BSS 31. marca 1906 za spoluúčinkovania hudobnej kapely IV. honvédskeho dištriktu zaznela v bratislavskej premiére balada pre sóla, zbor a orchester *Klára Zách* Gabriela Fráneka (Franeke; 1859 – 1930). Skladateľ českého pôvodu, pôsobiaci ako riaditeľ katedrálneho chóru v Győri, svoju kompozíciu pohostinsky aj sám dirigoval. Sóla spievali Ágnes Kubischová, Vilma Pokorný, Josef Steiger, Mathias Steiger a Anton Strehlen. Bol to posledný výročný koncert, ktorý pripravil Anton Strehlen vo funkcii zbormajstra.

Náročnosťou naštudovania sa ku kantátovým dielam družili väčšie výňatky z oper, oratórií či kantát a iné interpretačne obťažné zborové kompozície. V súvekých sumariujúcich prameňoch a staršej literatúre sa v tomto kontexte spomínajú najmä Wagnerovi *Majstri speváci norimberskí* a Lisztove zborové kompozície.

Zvláštnou zhodou okolností sa výročný koncert BSS 18. februára 1883, na ktorom zaznel aj rozsiahly fragment z 3. dejstva opery *Die Meistersinger von Nürnberg*, uskutočnil v deň pohrebu Richarda Wagnera, keď skladateľa po jeho náhlejši smrti 13. februára 1883 v Benátkach pochovali po prevoze jeho telesných pozostatkov do Nemecka v záhrade vily Wahnfried v Bayreuth. Výňatky z Wagnerovej opery (*Vorspiel, Aufzug der Zünfte und Meistersinger, Tanz der Lehrbuben, allgemeiner Choral, Schlußchor*) zazneli vo vokálno-orchesterálnej pôvodine a Anton Strehlen debutoval ako orchesterálny

³⁰ Stiftungs-Konzert des Pressburger Singvereines. In: *PZ, Morgenblatt*, roč. 132, 22. 2. 1895, č. 52, s. 3.

³¹ Konzert des Pressburger Singvereines. In: *PZ, Morgenblatt*, roč. 132, 7. 5. 1895, č. 124, s. 2.

³² J. B. [BATKA, Johann]: Die schöne Melusine. In: *PZ, Abendblatt*, roč. 122, 28. 12. 1885, č. 355, s. 3.

³³ XVIII. Stiftungskonzert des „Pressburger Singverein“. In: *PZ, Morgenblatt*, roč. 135, 1. 3. 1898, č. 59, s. 5.

dirigent. V kritických ohlasoch sa Strehlenov výkon aj celkové vyznenie koncertu, vrátane ďalších predvedených skladieb R. Volkmana, H. Jüngsta, J. Haydna, Th. Morleyho, P. I. Čajkovského a F. Erkela, hodnotili slovami najvyššieho uznania. O koncerte priniesli bratislavské noviny obsiahlu recenziu, z čoho vyberáme:

„Der Singverein und sein strebsamer Chormeister A. Strehlen haben mit der ersten Aufführung dieses so interessanten Fragmentes eine musikalische That gethan, die zu den Besten und Glänzendsten zählt, die in unserer Stadt auf musikalischem Gebiete gewagt wurden. [...] Trotzdem die Wagner'sche Musik unbedingt die szenische Darstellung verlangt, hatte die pompöse Steigerung, die bis zum Erklingen des schönen Chores großartig sich emporbaut, so daß ich keine ähnliche in der dramatischen Musik ihr zur Seite zu stellen weiß, etwas unsagbar Fascinirendes, Ueberwältigendes selbst im Konzertsale. Auf die siegreiche Vorführung des ‚Meistersinger-Fragments‘, das Chor und Orchester die schwierigste Aufgabe stellt, kann der Singverein mit freudigstem Stolz zurückblicken. [...] Die starke Triebfeder wirklichen künstlerischen Ehrgeizes, die den Chormeister Strehlen befeuert und unstreitig der mächtigste und intensivste Sporn allen menschlichen Thuns ist, hat seine musikalischen Fähigkeiten einer zusammenfassenden und voller Anerkennung würdigen Leistung verdichtet und damit ein künstlerisches Resultat geschaffen, das ich mit aufrichtiger Freude begrüße.“³⁴

Slová vysokého ocenenia od uznávaného hudobného kritika Jána Batku v recenzii boli pre Antona Strehlena zaiste povzbudením do ďalšej práce. Ale uvedomil si tiež, že opera je predsa len hudobnodivadelný žáner, ktorý si v ideálnom tvare vyžaduje scénickú realizáciu, ako to napokon naznačila recenzia. Preto v ďalšej činnosti upustil od naštudovaní väčších operných výňatkov s orchestrom. V programoch hudobných podujatí BSS sa v nasledujúcom období vyskytovali už iba operné predohry, ak bol k dispozícii orchester s hosťujúcim dirigentom, alebo operné árie, duetá, tercetá, zbory a podobne so sprievodom klavíra ako prejav vokálnej kompetencie a zatraktívnenia repertoáru v podaní domácich a hosťujúcich najmä operných speváčok a spevákov, ako aj BSS. Zazneli napríklad výňatky z oper W. A. Mozarta (*Die Hochzeit des Figaro*, *Don Juan/Don Giovanni*), O. Nicolai (*Die lustigen Weiber von Windsor*), F. von Flotowa (*Martha*), R. Wagnera (*Tannhäuser*), P. Corneliusa (*Der Barbier von Bagdad*), V. Belliniho (*Norma*), G. Verdiho (*Maskenball*), A. Thomasa (*Mignon*) a podobne. K tomu treba pripočítať aj klavírne parafrázy vybraných melódií z obľúbených oper.

Zbormajster Anton Strehlen patril podobne ako mnohí bratislavskí hudobníci k obdivovateľom Franza Liszta a do koncertných programov BSS sa usiloval zaraďo-

³⁴ „Spevácky spolok a jeho horlivý zbormajster A. Strehlen vykonali prvým uvedením tohto tak zaujímavého fragmentu [z opery R. Wagnera] hudobný počín, ktorý patrí k tým najlepším a najskvelejším, na aké sa odvážili v hudobnej oblasti v našom meste. [...] Napriek tomu, že wagnerovská hudba si bezpodmienečne vyžaduje scénické stvárnenie, malo pompézne gradovanie, ktoré sa veľkolepo dvíha až k zazneniu krásneho chorálu, dokonca aj v koncertnej sále niečo nevýslovne fascinujúce, uchvacujúce. Nepoznám v dramatickej hudbe nič podobné, čo by som mohol k tomu prirovnať. Na víťazné predvedenie fragmentu ‚Majstrov spevákov‘, ktoré kladie na zbor a orchester najťažšie požiadavky, môže sa Spevácky spolok obzerať späť s najradostnejšou hrdosťou. [...] Mocná hybná sila pravej umeleckej ctížiadosti, ktorá pobáda zbormajstra Strehlena a je nesporne najmocnejším podnetom všetkých ľudských činov, zhutnila jeho hudobné schopnosti do komplexného výkonu, hodného plného ocenenia, čo s úprimnou radosťou vítam.“ J. B. [BATKA, Johann]: Das Stiftungskonzert des Singvereines. In: *PZ*, Abendblatt, roč. 119, 19. 2. 1883, č. 48, s. 1-2.

vať Lisztovu vokálnu aj inštrumentálnu tvorbu. Zo zborovej tvorby mimoriadny ohlas malo predvedenie týchto Lisztových zborových kompozícií: *Des erwachenden Kindes Lobgesang* (18. februára 1883),³⁵ *Seligpreisungen* z oratória *Christus* (23. marca 1901),³⁶ *Die Gründung der Kirche* takisto z oratória *Christus* (9. apríla 1905)³⁷ či *Schnitterchor* z hudby k Herderovým mytologickým scénam *Der Entfesselte Prometheus* (16. mája 1903).³⁸

Kantátové diela, výňatky z oratórných diel, sporadicky aj z opier predstavovali vrcholné interpretačné činy BSS, vlastný koncertný repertoár tvorili však najmä zborové diela, ktorých interpretačná aj kompozičná úroveň zodpovedala rôznemu stupňu náročnosti pri zachovaní ich umeleckej hodnoty. Pomerne často sa spievali úpravy ľudových piesní (maďarských, rakúskych, nemeckých, škótskych a iných). Súčasťou repertoáru bola tiež ansámblová vokálna tvorba (vokálne duetá, kvartetá, septetá a pod.) a piesne pre spev a klavír. Špeciálnu kategóriu predstavovali ansámblové takzvané humoristické kompozície, najmä vokálne humoristické kvartetá pre štyri mužské hlasy (dva tenory, dva basy), uvádzané najčastejšie v rámci podujatí, nazývaných zábavné alebo veselé večery, ktorých realizácia zohľadňovala estetickú funkciu ušľachtilej zábavy.

V programoch hudobných podujatí BSS sa v skúmanom období rokov 1879 až 1906 objavujú – vrátane už spomenutých – mená skladateľov ako Franz Abt, Wolde-
mar Bargiel, G. Barthel, Ludwig van Beethoven, Antal Beleznay, Imre Bellovits, Johann Sebastian Bach, M. Josef Beer, Vincenzo Bellini, C. Böhm, Johannes Brahms, H. Brandt, K. Čížek, Dezső Demény, Ernst von Dohnányi, Gaetano Donizetti, John Dowland, E. S. Engelsberg, Elek Erkel, Ferenc Erkel, Alexandrine Esterházyová-Rossiová, Friedrich von Flotow, Gabriel (Gábor) Fránek, Robert Fuchs, Ferenc Gaal, René Genée, Charles Gounod, Edvard H. Grieg, Eugen Haile, Joseph Haydn, Georg Friedrich Händel, Johann Herbeck, Georg Hermann, Reinhold Hermann, Richard Heuberger, Eugen Hildoch, Ferdinand Hiller, Johann (Hans) Holub, Jenő Hubay, Fryderyk Chopin, Adolf Jensen, Hugo Jüngst, Pongrác Kacsóh, Gyula Káldy, Julius (Gyula) Kapi, Viktor Keldorfer, A. Kirchel, Th. Kirchner, Thomas Koschat, Anton Krause, Conradin Kreutzer, Friedrich Wilhelm Kücken, Franz Lachner, Eduard Lassen, F. Laubner, Orlando di Lasso, Franz Lehár, Louis (Ludwig) Liebe, Franz Liszt, Carl Loewe, Raoul (Rezső) Mader, Gyula J. Major, A. Mazocchi, Heinrich Marschner, Erik Meyer-Hellmund, Karl Mayrberger, Felix Mendelssohn Bartholdy, Max Meyer-Olbersleben, Karl Millöcker, Thomas Morley, Wolfgang Amadeus Mozart, B. Müller, Zoltán Nagy, Otto Nicolai, August Norgauer, J. Pache, P. Reisig, Gioacchino Rossini, József Róth, Anton G. Rubinštejn, J. Schäffer, Franz Schubert, Robert Schumann, J. Storch,

³⁵ Interpreti: Ženská zložka BSS, Helene Siebenlisztová, klavír, Viktor Chalupa, harmónium, Anton Strehlen, dirigent.

³⁶ Interpreti: BSS, Anton Strehlen, barytón sólo, Ferdinand Kitzinger a. h., dirigent. Na koncerte roku 1901 zaznel zbor po prvýkrát v naštudovaní BSS. Pamätná bratislavská premiéra Lisztových *Seligpreisungen* sa uskutočnila roku 1874 za účasti samotného Liszta a v naštudovaní Bratislavského spevokolu (Pressburger Liedertafel) pod vedením Karla Mayrbergera, barytónové sólo aj vtedy spieval Anton Strehlen. Originálna verzia oratória *Christus* je komponovaná pre sóla, zbor a orchester.

³⁷ Interpreti: BSS, Johann Breiter-Szélessy, klavír, Anton Strehlen, dirigent.

³⁸ Interpreti: BSS, Anton Strehlen, dirigent.

A. M. Storch, Anton Strehlen, Franz von Suppé, B. Szabados, Ambroise Thomas, Francesco Paolo Tosti, Giuseppe Verdi, Charles Vernay (civilné meno Carl Hutterstrasser), Henri Vieuxtemps, Robert Volkmann, Richard Wagner, Emil Waldteufel, Carl Maria von Weber, Conrad Paul (Konrád Pál) Wusching, Carl Zeller, Géza Zichy, László Zimay a mnohí ďalší.

Z tejto kvantitatívne bohatej tvorby treba osobitne spomenúť niekoľkých autorov a ich diela. K často spievaným patrili dva hymnické zbory Ferencu Erkelu *Isten áld meg a magyart*³⁹ a *A magyarok Istene*, pričom druhý zbor výnimočne zaznel aj so sprievodom orchestra (napríklad roku 1900). Popularite sa tešili úpravy maďarských ľudových piesní od rôznych autorov (Antal Beleznay, Anton Norgauer a iní). Spolok podporoval aj uvádzanie vokálnej a inštrumentálnej tvorby domácich bratislavských autorov, resp. so vzťahom k Bratislave⁴⁰ (E. von Dohnányi, A. Esterházyová-Rossiová, R. Mader, A. Norgauer, A. Strehlen, S. Wurmbrand-Stuppachová, G. Zichy).

Zo zborovej tvorby Josepha Haydna sa častejšie uvádzal krátky, no vtipný miešaný zbor *Beredsamkeit*, ktorý BSS premiérovu uviedol roku 1883. Okrem piesní BSS zaradil do svojho repertoáru zbory *Gebet*, *Coronach* či *Jägerchor* z *Rosamunde* Franza Schuberta. Okrem už spomínaných kantátových či oratórnych diel Roberta Schumannu predviedol BSS aj niekoľko skladateľových piesní a zborov, medzi nimi zaujímavý cyklus jednohlasných a viachlasných spevov so sprievodom klavíra *Spanisches Liederspiel* op. 74 (1883, 1902). V koncertných programoch sa častejšie objavovalo meno Johanesa Brahmsa, či už ako autora piesní alebo zborov. Viackrát boli uvedené Brahmsove zbory *Zigeunerlieder* op. 103, úspech mala vokálna zbierka *Liebeslieder*, valčíky pre sólové kvarteto (soprán, alt, tenor, bas) a klavír op. 52 (1892), ale aj výber z rôznych zbierok s názvami *Deutsche Volkslieder*, napríklad miešané zbory „Die Wollust in den Maien“ (1883) a „In stiller Nacht“ (1897).

V zmysle historizujúcich tendencií 19. storočia zaradil BSS príležitostne do svojich koncertných programov aj skladby renesančných a barokových majstrov. Interpretácia ich tvorby sa niesla v duchu súvekých poznatkov o starej hudbe v súlade s romantickým interpretačným ideálom. Z renesančnej hudby BSS predviedol napríklad tanečný madrigal Thomasa Morleyho (1557 – 1602) *Feuer! Mein Herz brennt hell* (bratislavská premiéra 1883), ako miešané zbory označené kompozície Orlanda di Lasso (ca. 1532 – 1594) *Landsknecht-Ständchen* (1890) či Johna Dowlanda (1562/1563 – 1626) *Süsses Lieb* (1890).

Veľkú pozornosť vzbudil koncert (23. apríla 1885), na ktorom si BSS pripomenul 200. výročie narodenia nemeckých velikánov Johanna Sebastiana Bacha (1685 – 1750) a Georga Friedricha Händla (1685 – 1759).⁴¹ Z Bachovej tvorby zaznelo aj dnes obľúbené moteto *Lobet den Herrn, alle Heiden* na biblický text (Ž 117), náročné z hľadiska speváckej techniky, z Händla jedna skladba pre klávesový nástroj a barytónová ária z *Alexandrovej slávnosti*. Basso continuo sa podľa súvekých poznatkov realizovalo pro-

³⁹ Pod názvom Himnusz od roku 1903 uhorská hymna, po 1. svetovej vojne maďarská národná hymna.

⁴⁰ Znamená to, že nielen skladateľov, ktorí v Bratislave pôsobili, ale aj tých, ktorí sa tu narodili alebo študovali a zostali s mestom v kontakte, hoci už žili inde.

⁴¹ Konzert des Pressburger Singverein[!], Ref. 22, s. 4-5. Bachovo autorstvo moteta *Lobet den Herrn, alle Heiden* BWV 230 niektorí bachovskí bádatelia dnes spochybňujú.

stredníctvom klavíra a harmónia. Uvedené tri diela považoval recenzent za tri vrcholy koncertného večera:

„Ein besonderes Interesse verlieh diesem Konzerte die Wiedergabe des 117 Psalms von J. S. Bach (gemischter Chor mit Klavier und Harmoniumbegleitung). Diese imposant aufgebaute Fuge, stellt an die Leistungsfähigkeit, den Eifer eines Gesangsvereines, hauptsächlich aber an die Fähigkeit seines Dirigenten die denkbar größten Anforderungen. Der Singverein hat mit der von allen Anwesenden mit ungetheiltem Beifalle aufgenommenen Wiedergabe dieses Werkes eine künstlerische That vollbracht, für welche er die höchste Anerkennung verdient. Der Klavierpart lag in den bewährten Händen des Frl. Geisler, die Harmoniumbegleitung in jenen des Herrn V. Chalupa. Einen zweiten Glanzpunkt des Abendes bildete das durch Frl. V. Starck meisterhaft vorgetragene Konzertstück von G. F. Händel. [...] Nicht mit Absicht geschieht es, daß wir erst an dritter Stelle der herrlichen Leistung des Vereinschormeisters Anton Strehlen gedenken, welcher die Händel'sche Bariton-Arie aus ‚Alexanderfest‘ mit großer Bravour und glänzenden Stimmmitteln sang und auch wiederholen mußte.“⁴²

BSS bol síce prioritne zameraný na pestovanie vokálnych žánrov, súčasťou spolkových koncertných programov bola však už od začiatku jeho činnosti aj inštrumentálna hudba. Častejšie sa v programe koncertov objavovali klavírne skladby, ako aj skladby pre husle a klavír, sporadicky sláčikové kvarteto či iné skladby žánra komornej hudby. Interpretmi boli členovia spolku aj hosťujúci domáci a mimobratislavskí umelci.

Ako zaujímavosť uvedme dva koncerty BSS, na ktorých vystúpil aj mladý bratislavský rodák, neskôr fenomenálny klavirista prvej polovice 20. storočia a skladateľ neskororomantickej štýlovej orientácie Ernst von Dohnányi (1877 – 1960). Ak odhliadneme od jeho účinkovania na gymnaziálnych večierkoch, tak prvé verejné vystúpenie trinásť a polročného Dohnányiho sa podľa recenzenta uskutočnilo 28. decembra 1890 na hudobnom večere BSS, kde ako sólista predviedol s veľkým úspechom diela F. Chopina (*Nocturne* op. 32, 1), F. Mendelssohna Bartholdyho (*Scherzo h mol*) a F. Liszta (*Rapsódia* č. 8), ale aj vlastné skladby (*Fantasiestück*, *Scherzo*).⁴³ Po druhýkrát sa Ernst von Dohnányi predstavil na koncerte BSS ako excelentný komorný hráč (17. januára 1892) v Brahmovom *Klavírnom kvartete* op. 25 so známym *Finále Rondo alla Zingarese*. Jeho partnermi boli skúsení bratislavskí komorní hráči: Johann Kopetzky (husle), Karl Tranta (viola) a otec, gymnaziálny profesor Fridrich

⁴² „Zvláštnu pozornosť vtačila tomuto koncertu reprodukcia Žalmu 117 J. S. Bacha (miešaný zbor so sprievodom klavíra a harmónia). Táto impozantne vybudovaná fúga kladie na výkonnosť, zanietenie spevokolu, najmä však na spôsobilosť jeho dirigenta tie najväčšie možné požiadavky. Spevácky spolok predviedol prezentovaným uvedením dokonalý umelecký čin, za ktorý si zasluži najvyššiu pochvalu a ktorý všetci prítomní odmenili bezmedzným potleskom. Klavírny part spočíval v povolaných rukách slečny Geislerovej, sprievod harmónia v rovnako povolaných rukách pána V. Chalupu. Druhý vrchol večera tvorila Koncertná skladba G. F. Händla, ktorú majstrovsky predniesla slečna V. Starcková. [...] Nebolo to myslené zámerne, že až na treťom mieste spomínáme skvelý výkon spolkového zbormajstra Antona Strehlena, ktorý spieval Händlovu barytónovú áriu z ‚Alexandrovej slávnosti‘ s veľkou bravúrou a skvelými hlasovými prostriedkami, a tak ju ešte musel zopakovať.“ *Konzert des Pressburger Singverein[!]*, Ref. 22, s. 5.

⁴³ *Konzert des Singvereines*. In: *PZ*, Abendblatt, roč. 127, 29. 12. 1890, č. 356, s. 3.

Dohnányi (violončelo). Hudobná kritika nešetrila superlatívmi na vynikajúci klavírny výkon mladého umelca.⁴⁴

Na hudobných podujatiach BSS pohostinsky participovali aj vojenské kapely a ich dirigenti. Bohaté hudobné kontakty pestoval spolok najmä s vojenskou kapelou IV. vojenského dištriktu honvédov, zriadenou roku 1896, a jej prvým kapelníkom Johannom (Hansom) Holubom (1896 – 1898), ako aj s jej druhým a posledným kapelníkom Josefom Striczlom (1898 – 1918).⁴⁵ Táto spolupráca sa rozvíjala v dvoch smeroch: v oblasti umeleckej a v oblasti zábavnej či tanečnej hudby. Vďaka spoluúčinkovaniu vojenskej hudby mohol BSS eventuálne uviesť diela pre sóla, zbor a orchester v originálnej verzii s orchestrom, a nie iba s klavírom, resp. klavírom a harmóniom namiesto orchestra. Rovnako to platilo aj pre uvádzanie koncertných diel pre klavír a orchester, ktoré členovia BSS hrali zväčša vo verzii pre dva klavíry. Sporadicky zazneli na koncertoch BSS aj symfonické diela v podaní vojenskej hudby, napríklad predohra k opere *Der Geigenmacher von Cremona* od J. Hubaya a prvá z dvoch populárnych orchestrálnych súit *Peer Gynt* op. 46 od E. H. Griega (6. apríla 1900).

Aktivity spolku zahrnovali aj hudobné večery s funkciou ušľachtilého pobavenia, čo často vyjadroval už ich názov – *zábavný, spoločenský* alebo *veselý večer* či *veselý pánsky večer*. Pestrý program obsahoval tak kompozície typu *humor v hudbe*, najčastejšie humoristické vokálne kvartetá, napríklad *Kaffeschlacht* či *Telegrafischer Coursbericht* Ch. Vernaya, ale aj umeleckú hudbu, napríklad *Ballade et polonaise* pre husle a klavír H. Vieuxtempa, *Pastorale* op. 18 č. 3 pre klavír štvorročne A. Jensena či miešaný zbor *Alles hat seine Zeit* J. Haydna.

Hudobné podujatia tohto typu odzrkadľovali – zrejme v jemne odľahčenej forme – aj progres, ktorým sa uberal vývoj nových technických vynálezov v oblasti hudby. V rámci zábavného večera BSS 14. novembra 1903 sa napríklad počas prestávky uskutočnila prezentácia mechanického klavíra pod názvom *Phonola-Konzert*. Výraz *Phonola* bol názvom značky nového európskeho hudobného nástrojárskeho produktu,⁴⁶ ktorý začala vyrábať lipská firma Ludwiga Hupfelda a na trh ho uviedla roku 1902 ako nový *Kunstspielklavier*. Záujem o technické vynálezy dokumentujú už programy starších zábavných večerov BSS. Napríklad predposledné 10. číslo programu *Veselého pánskeho večera* 4. marca 1891 malo názov *Phonographische Experimente nach den neuesten Erfindungen*. Za ním nasledovalo posledné 11. číslo programu, jednodajstvá komická opereta, presnejšie jednodajstvá hudobná fraška *Die Gerichtssitzung [oder Die Schicksalsbrüder]* od Hermanna Kipperera v podaní členov BSS. Podujatie ukončila tanečná zábava s hudbou kapely Oláh & synovia.

Každoročne na záver roka usporiadal BSS silvestrovskú oslavu, ktorej zábavný program zodpovedal danej príležitosti. Jej súčasťou sa postupne stali operety, resp.

⁴⁴ XII. Stiftungs-Konzert des Pressburger Singvereines. In: *PZ, Morgenblatt*, roč. 129, 19. 1. 1892, č. 19, s. 4.

⁴⁵ K pôsobeniu najmä Josefa Striczla v Bratislave por. LENGOVÁ, Jana: Josef Striczl a Bratislava. In: *Vybrané štúdie k hudobným dejinám Bratislavy. Musicologica Slovaca et Europaea XXIII*. Jana Lengová (ed.). Bratislava : Veda, Vydavateľstvo SAV a ÚHV SAV, 2006, s. 11-67, k životu a koncertnej činnosti najmä s. 15-39.

⁴⁶ K tomu por. príslušné heslá in BAINES, Anthony: *Lexikon der Musikinstrumente*. Sonderausgabe. Stuttgart : J. B. Metzler, 2005, s. 179, 199, 249.

komické jednoaktovky: *Flotte Bursche* Franza von Suppé (1897), *Die Azteken* dnes zabudnutého skladateľa Franza Mögeleho (1898), *Mannschaft an Bord* Ivana Zajca (Giovanni von Zaytz) (1899), [*Die Kunstgeliebt zu werden oder*] *Pächterin und Barbier* Ferdinanda Gumberta (1900), *Die Großherzogin von Gerolstein* (1901) a opereta v troch dejstvách *Prinzessin von Trapezunt*, obidve od Jacquesa Offenbacha (1902), opereta v dvoch dejstvách *Die leichte Kavallerie* (1903) a *Die schöne Galathee* (1904), tieto dve zas od Franza von Suppé.

2 Osobnosti

Spevácke spolky boli súčasťou štruktúry mestskej kultúry a zohrávali dôležitú rolu v hudobných aktivitách a formovaní kultúrneho povedomia meštianskej spoločnosti 19. storočia. Spolková činnosť aj úroveň spolkových hudobných produkcií stála v priamej úmere k osobnostiam, ktoré sa podieľali na vedení týchto kolektívnych formácií. Kľúčové postavenie zbormajstra ako umeleckého vedúceho, dirigenta a organizačného garanta hudobných spolkových produkcií bolo nespochybniteľné.

Anton Strehlen

Prvý a dlhoročný zbormajster BSS Anton Strehlen sa ako *spiritus movens* zaslúžil o vysokú úroveň a rozmach spolku. Doterajšie skromné encyklopedické údaje k jeho biografii a pôsobeniu⁴⁷ môžeme vďaka aktuálnemu výskumu obohatiť o nové poznatky z rokov mladosti a zrelosti pred založením spolku, ako aj z neskoršieho obdobia.

Anton Strehlen (5. apríl 1840 – 8. august 1922) pochádzal z dolnorakúskeho Hollabrunnu (starší názov Oberhollabrunn) a už ako chlapec vzbudzoval pozornosť svojím pekným hlasom.⁴⁸ Podľa Tivadara Ortwaya spieval ako spevákik („énekes fiu“) v Dóme sv. Štefana pod vedením dómskeho kapelníka Gottfrieda von Preyera vo Viedni,⁴⁹ čím nadobudol dobré hudobné vzdelanie aj vokálnu prax. Keďže Preyer sa stal dómskym kapelníkom roku 1852, resp. 1853, Strehlenovo účinkovanie vo funkcii dómskeho spevákika a jeho pobyt v konvikte by mohli spadať do obdobia počínajúc uvedenými rokmi približne po mutáciu. Z toho vyplýva, že vo veku, dôležitom pre formovanie hudobnej kompetencie aj budúcich životných postojov, získal tak vo viedenskom pro-

⁴⁷ Por. Z. H. [HRABUSSAY, Zoltán]: Strehlen, Anton. [Heslo.] In: *Česko-slovenský hudební slovník osob a institucí*. Zv. 2. Praha : SHV, 1965, s. 625, tiež Strehlen, Anton. [Heslo.] In: *Slovenský biografický slovník*. Zv. 5. Martin : Matica slovenská, 1992, s. 368. Heslá obsahujú niekoľko chybných údajov. V staršom hesle Z. Hrabussaya (1965, s. 625) sa chybné uvádza dátum úmrtia rok 1906 aj údaj, že bol organistom v Dóme sv. Martina. Heslo v *Slovenskom biografickom slovníku* (1992, s. 368) prevzalo chybný údaj o organistovi a uvádza ďalšiu chybnú informáciu o Strehlenovi ako hráčovi (inštrumentálneho) spolkového kvarteta. V skutočnosti A. Strehlen pôsobil ako basista a regenschori Dómu sv. Martina a spieval v spolkovom vokálnom kvartete.

⁴⁸ Ein Nachruf. In: *Pressburger Presse*, roč. 25, 14. 8. 1922, č. 1256, s. 3.

⁴⁹ ORTVAY, Tivadar: *Pozsony város utcai és terei. A város története utca- és térneveken*. Pozsony : F. K. Wigand, 1905, s. 496. Podľa nekrológu (Ein Nachruf, Ref. 48, s. 3) mal Strehlen získať prvé hudobné vzdelanie ako spevákik viedenskej Dvornej kapely (Hofmusikkapelle). Dávame však prednosť Ortwayovmu údaju z dôvodu, že jeho kniha vyšla ešte za Strehlenovho života, čo zvyšuje vierohodnosť zdroja.

stredí okrem kvalitného hudobného vzdelania aj nenahraditeľné hudobné skúsenosti. Niekedy v rozpätí rokov 1855 až 1866 sa vo Viedni ďalej hudobne vzdelával u učiteľa spevu Gentiluoma – pravdepodobne šlo o Giovanniho Gentiluoma, považovaného za významného reprezentanta viedenskej školy speváckeho umenia⁵⁰ –, a tak mohol budovať svoju profesionálnu spevácku kariéru na dobrých základoch.

Zo súvekých divadelných kritik a oznamov v tlači dedukujeme, že v rokoch 1870 až 1871 bol Anton Strehlen angažovaný v opernom súbore mestského divadla v Salzburgu. Postupne si získal povesť váženého a obľúbeného speváka a uznanie salzburských hudobných kruhov. Na svoje benefičné operné predstavenie 2. apríla 1871 si vybral Lortzingovu operu *Tzar und Zimmermann*⁵¹ a so svojím publikom sa rozlúčil predstavením 3. mája 1871 za spoluúčinkovania ďalších umelcov, pričom súčasťou pestrého programu bola aj scéna z opery *Das Nachtlager von Granada* Conradina Kreutzera.⁵²

Bytostne však Strehlen inklinoval skôr k oratórnemu a koncertnému speváckemu odboru ako k opere. Už v Salzburgu ho prizývali ku koncertnému účinkovaniu. Na koncerte pri príležitosti Ceciliánskej slávnosti a 23. výročia založenia spolku Liedertafel zu Salzburg spieval sólový basový part Frithjofa v kantátovom diele Maxa Brucha *Frithjof, Szenen aus der Frithjof-Sage* op. 23 (20. novembra 1870). Sólový sopránový part Ingeborg spievala komtesa Hedwiga Gatterburgová, zbor spolku Liedertafel a orchester Mozartea viedol Dr. Otto Bach, uznávaný zbormajster a riaditeľ Hudobného spolku pri Dóme a Mozartea v Salzburgu. V Strehlenovom výkone kritika vyzdvihla jeho krásne sfarbený plný barytónový volúmen, ušľachtilú interpretáciu a správne nuanšovanie, vďaka čomu vhodne stvárnil vikinského hrdinu, jeho ľudskú silu aj túžby.⁵³ Tieto základné charakteristiky jeho interpretačného umenia sa často objavujú aj v neskorších hodnoteniach kritiky. Svoje salzburské skúsenosti Strehlen následne bohato zúročil počas svojho bratislavského účinkovania.

Do Bratislavy prišiel Anton Strehlen na jeseň 1871, keď bol angažovaný ako sólista operného súboru nemeckej divadelnej spoločnosti riaditeľov Adama Bauera a Ignaza Czernitsa (Csernitz). V habsburskej monarchii pôsobili mimo rezidenčných miest zmluvné divadelné spoločnosti, ktoré v rámci svojej prevádzky uvádzali podľa možností všetky divadelné žánre. Pre náročnosť bol opere vyhradený skôr menší priestor. V októbri 1871 až marci 1872 sa Anton Strehlen predstavil v ôsmich rolách približne v 20 operných predstaveniach ako španielsky kráľ don Carlos (G. Verdi: *Hernani*), bohatý nájomca statku Plumkett (F. von Flotow: *Martha oder der Markt zu Richmond*), gróf Luna (G. Verdi: *Der Troubadour*), bandita Malvolio (F. von Flotow: *Alessandro Stradella*), zámočník Paollo (D. F. E. Auber: *Mauer und Schlosser*), Alban (M. W. Bal-

⁵⁰ KORNBERGER, Monika: Gentiluomo, Ehepaar. [Heslo.] In: *Oesterreichisches Musiklexikon online*. Dostupné na internete: <http://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_G/Gentiluomo_Ehepaar.xml>, cit. 20.10.2019. V hesle sa uvádza, že roku 1859 pôsobil vo Viedni jeden ďalší učiteľ spevu podobného mena Wilhelm Gentiluomo, nemožno preto vylúčiť ani túto alternatívu, keďže v nekrológu za Strehlenom (Ein Nachruf, Ref. 46, s. 3) sa uvádza iba priezvisko učiteľa spevu Gentiluomo.

⁵¹ Salzburg, 30. März. In: *Salzburger Zeitung (SZ)*, bez roč., 30. 3. 1871, č. 73, s. 2.

⁵² Salzburg, 1. Mai. In: *SZ*, bez roč., 1. 5. 1871, č. 99, s. 2.

⁵³ Liedertafel-Concert. In: *SZ*, bez roč., 22. 11. 1870, č. 264, s.1-2.

fe: *Die Zigeunerin*), Caspar (C. M. von Weber: *Der Freischütz*) a Lindin otec Antonio (G. Donizetti: *Linda von Chamounix*).⁵⁴

Rozlúčkový koncert ako operný spevák usporiadal Anton Strehlen 7. apríla 1872. Predniesol na ňom celkovo tri piesne od Franza Schuberta a súvekých obľúbených piesňových autorov Heinricha Essera a Louisa Liebeho, ostatné čísla patrili pozvaným hosťujúcim speváčkam Louise Herrmannovej a Cattinete Pohlovej a citaristovi J. E. Schlickovi, na klavíri sprevádzal Johann Baumann.⁵⁵

V pomerne krátkom časovom intervale počas svojho bratislavského divadelného angažmánu nadviazal Strehlen spoluprácu aj s Cirkevným hudobným spolkom pri Dóme sv. Martina. Hudobnú aktivitu prejavila aj jeho manželka Adele Strehlenová, rodená Hermannová (1840 – 1897). Skomponovala cirkevnú skladbu *Ave Maria*, ktorá zaznela v Dóme sv. Martina ako novinka ku graduále v rámci liturgie slávenia omše 2. februára 1872 na sviatok Obetovania Pána, známeho pod ľudovým názvom Hromnice (nemecky Mariä Lichtmess).⁵⁶ Adele Strehlenová venovala skladbu už viackrát spomínanému zámožnému bratislavskému bankárovi a štedrému umeleckému mecénovi Theodorovi Edlovi, ktorý – ako uvádzajú noviny *Pressburger Zeitung* – duchaplnnej skladateľke zaslal list s úctivým poďakovaním a dal pre ňu vyhotoviť ako dar nádherný privesok so zlatou retiazkou.⁵⁷ O jej prípadných ďalších kompozíciách ani o jej hudobnej činnosti nemáme však nateraz žiadne poznatky.

Prvým významnejším dokumentom spolupráce Antona Strehlena s Cirkevným hudobným spolkom bolo jeho spoluúčinkovanie na duchovnom koncerte na Veľký piatok Veľkého týždňa 29. marca 1872, keď spolok v rámci dlhoročnej tradície uviedol v Dóme sv. Martina oratórium Sigismunda Neukomma *Christi Grablegung* podľa Klopstockovho duchovného eposu *Messias*. Ján Batka napísal, že Strehlena spoznal ako zdatného oratórneho speváka.⁵⁸ V ďalších sólových partoch sa predstavili sopranistka Aloisie Glaslová a tenorista Anton Steger. Chrámovým spevákom sa Anton Strehlen oficiálne stal o rok neskôr a jeho debut dómskeho basistu mal mimoriadne slávnostný ráz. Na Veľkonočnú nedeľu 13. apríla 1873 uviedol Cirkevný hudobný spolok pod ve-

⁵⁴ Prehľad je zostavený na základe rešerší zverejnených oznamov divadelných programov v *PZ*, október 1871 až máj 1872. V oznamoch benefičného predstavenia *Linda von Chamounix* v *PZ* (5., 6. a 7. 3. 1872) sa uvádza meno speváka Johann Strehlen, čo považujeme za tlačovú chybu. Divadelná spoločnosť uviedla 20. februára 1872 aj Gounodovu lyrickú operu *Faust a Margaréta* pod vtedy zaužívaným nemeckým názvom *Faust (Margarethe)*, ale vo zverejnenom ozname chýba obsadenie rol, nie je preto isté, že A. Strehlen účinkoval v tejto opere.

⁵⁵ Concert des Opersängers A. Strehlen ... In: *PZ*, bez roč., 5. 4. 1872, č. 78, (s. 3); por. tiež Abschieds-Concert des Opersängers Strehlen. In: *PZ*, bez roč., 30. 3. 1872, č. 74, (s. 3). Vo zverejnenom programe koncertu sa A. Strehlen uvádza ako čestný člen Cirkevného hudobného spolku. Podľa iných relevantných prameňov sa však Anton Strehlen stal čestným členom tohto spolku až oveľa neskôr.

⁵⁶ Kirchenmusik. In: *PZ*, bez roč., 1. 2. 1872, č. 26, (s. 2). Okrem toho zazneli ďalšie novo naštudované skladby: Mozartova *Omša in F* a Volkmannovo ofertórium so sólovým sólom a zborom. Krstné meno Adele Strehlenovej je však v tomto ozname o cirkevnej hudbe v Dóme sv. Martina chybné uvedené ako Mária Strehlenová (Maria Strehlen).

⁵⁷ Kirchenmusik. In: *PZ*, bez roč., 7. 2. 1872, č. 30, (s. 3). Správa už uvádza správne krstné meno – Adele Strehlenová (Strehlen).

⁵⁸ J. B. [BATKA, Johann]: Musikalische Revue II. Oper und Concerte. In: *PZ*, bez roč., 6. 4. 1872, č. 79, (s. 1).

dením dirigenta Karla Mayrbergera po druhýkrát *Ostrihomskú omšu* Franza Liszta za prítomnosti skladateľa. Sóla spievali Aloisie Glaslová, neskôr vydatá Baumgartnerová (soprán), Mária Trantová (alt), Anton Steger (tenor) a novo menovaný dómsky spevák Anton Strehlen (bas).⁵⁹ Liszt bol s predvedením svojho diela veľmi spokojný a osobne sa poďakoval dirigentovi, sólistom, dómskemu organistovi Karlovi Forstnerovi a primáriovi orchestra huslistovi Franzovi Trantovi jun.⁶⁰ V nasledujúcich desaťročiach sa Anton Strehlen podieľal ako sólista na významných hudobných udalostiach spojených s liturgickým uvedením Lisztových a Beethovenových omší, ako aj ďalších omšových a oratórnych diel v Dóme sv. Martina. Kvalitnými umeleckými výkonmi prispel tak k vysokej úrovni pestovania cirkevnej hudby v svätomartinskom Dóme.

Po smrti dómskeho tenoristu a regenschorihho Antona Stegera roku 1887, ktorý nastúpil na toto miesto po Carlovi Schönwälderovi, prevzal Anton Strehlen funkciu regenschorihho a vykonával ju pri zachovaní si postu dómskeho basistu až do jej zrušenia v rámci reorganizácie chóru roku 1906. Stal sa tak vlastne posledným dómskym regentom chóru. Anton Strehlen patril tiež k vyhľadávaným súkromným učiteľom spevu. Neskôr viedol dómsku spevácku školu, ktorá pod jeho vedením dosahovala výborné výsledky. Venoval sa aj komponovaniu vokálnej hudby, predtým si však svoje hudobnoteoretické vedomosti rozšíril súkromným štúdiom u bratislavského hudobného skladateľa a hudobného teoretika, dómskeho kapelníka Karla Mayrbergera (1828 – 1881). Strehlenova hudobná tvorba zahŕňa svetské kompozície (piesne, vokálne kvarteta, zbory, úpravy ľudových piesní)⁶¹ aj sakrálnu skladbu.⁶² Vokálne kvarteto pre mužské hlasy *Die Augen meiner Liebsten* venoval svojmu priateľovi, učiteľovi ľudovej školy Eduardovi Smolikovi pri príležitosti jeho tridsaťročného speváckeho jubilea. Na autografe je datovanie: „Pressburg am 26. Dez.[ember] 1892.“⁶³ Spomínané vokálne kvarteto *Die Augen meiner Liebsten* zaznelo premiérovu na koncerte BSS 29. januára 1893 v obsadení W. Schreier, St. Schuberth, A. Strehlen a E. Smolik. Svoju piesňovú zbierku *Drei Lieder* pre spev a klavír op. 19 – 21 vydal Strehlen u bratislavského tlačiara a vydavateľa K. Stampfela roku 1882.⁶⁴ Tvorila ju piesne: *Ich liebe dich* (textový incipit „Ich möcht' es legen“) op. 19, *Die Rose, die ich dir gepflückt* op. 20 a *Erkenntniss* (texto-

⁵⁹ V porovnaní s bratislavskou premiérou Lisztovej *Ostrihomskej omše* 24. novembra 1872 v Dóme sv. Martina boli sólové party spolovice novo naštudované. Roku 1872 sopránové sólo spievala Karoline Klaussová a basové sólo mešťanosta Gustav Dröxler, altistka a tenorista boli tí istí ako roku 1873. Por. J. B. [BATKA, Johann]: Die Cäcilienfeste unseres Kirchenmusikvereines der Jahre 1833, 1842, 1852, 1862, 1872, 1882, 1892, 1902 und 1912. II. In: *PZ, Morgenblatt*, roč. 149, 21. 11. 1912, č. 320, s. 1.

⁶⁰ BATKA, Joh.[ann]: Franz Liszt in Pressburg und die Kirchaufführung seiner Graner Messe. In: *PZ*, bez roč., 16. 4. 1873, č. 87, (s. 1-2).

⁶¹ *Drei Lieder* op. 19 – 21; *Die Augen meiner Liebsten*, mužské kvarteto (1893), *Ritter Hildebrand*, mužské kvarteto (1897, 1898), *Herr Frühling*, mužský zbor (1883, 1893), *Mondliebchen*, ženský zbor (1882, 1885), *Nun kommt der Frühling wieder*, ženský zbor (1892), *Neuer Frühling*, miešaný zbor (1898); *A toronyban delet harangoznak*, úprava maďarskej ľudovej piesne pre miešaný zbor (1883, 1903, 1914). V zátvorke uvádzame zatiaľ dokumentované predvedenia diela, ktorých však môže byť podstatne viac.

⁶² Missa, Ave Maria, ofertórium „O Deo, ego amo te“.

⁶³ Archivovanie: SK-BRnm MUS XIX 506.

⁶⁴ Datovanie podľa *Hofmeister XIX*.

vý incipit „Dass ich dich liebe“) op. 21. Strehlenova svetská tvorba zaznievala častejšie na koncertoch BSS.

Umelecký nadhľad, kvalitné vokálne vzdelanie a spevácke skúsenosti Antona Strehlena sa podpísali aj pod jeho úspešné pôsobenie ako zbormajstra a umeleckého vedúceho BSS. K špecifikám jeho pôsobenia v BSS patrilo, že okrem funkcie zbormajstra a dirigenta bol aj plnohodnotným vokálnym sólistom. Dramaturgia koncertov BSS, ako ukázala prvá časť našej štúdie, zodpovedala potrebám spolku a obsahovala hodnotné súveké vokálne a vokálno-inštrumentálne diela aj diela starších období. Anton Strehlen požíval medzi členmi spolku uznanie a rešpekt tak pre svoje umelecké kvality a profesionalitu, ako aj pre svoju veľkorysosť, ušľachtilosť a dobrosrdečnosť. Jedným z dôkazov toho sú aj hudobné večery, usporadúvané od istého času pravidelne pri príležitosti sviatku jeho mena 13. júna, čo odráža aj ich názov *Toniho večer (Toni-Abend / Toni-estély)*.

Pre komplexné hodnotenie činnosti Antona Strehlena ako zbormajstra, dirigenta a sólistu BSS treba vziať do úvahy skutočnosť, že jeho hlavnou pracovnou náplňou bola profesia dómskeho speváka a ku koncu 19. storočia aj dómskeho regenschoriho, čiže riaditeľa chóru. Niekoľko rokov bol navyše tiež poverený dočasným vedením Cirkevného hudobného spolku pri Dóme sv. Martina (1901 – 1905) pri neobsadení miesta dómskeho kapelníka. Všetky tieto činnosti dokázal na úrovni zvládnuť. Z recenzií hudobných podujatí BSS v dobovej tlači možno hodnotiť činnosť zbormajstra Antona Strehlena ako prínosnú a úspešnú. Oceňovali sa jeho skúsenosti, výber repertoáru, výborné technické aj prednesové naštudovanie zvolených skladieb. Rovnako vysoko sa hodnotil aj jeho osobitý interpretačný prínos sólistu, ktorý disponoval príjemným školeným basbarytónom zvučného volúmenu. Sporadicky spieval aj vo vokálnych kvartetách spolu s ďalšími členmi spolku.

Po smrti svojej prvej manželky Adele, ktorá zomrela roku 1897, sa Anton Strehlen oženil po druhýkrát a jeho druhou manželkou sa stala bližšie neznáma Terézia, rodená Strežnáková.⁶⁵ Po roku 1906, keď funkciu dirigenta a zbormajstra BSS prevzal Eugen Kossow, Anton Strehlen ako čestný člen BSS naďalej participoval na spolkovej činnosti, ale už s menšou intenzitou. Po svojej sedemdesiatke, presnejšie po roku 1912, resp. 1914 sa úplne stiahol z verejného života.

O Strehlenových vokálnych dispozíciách a jeho ľudskej a duchovnej veľkosti sa zmieňujú aj dva nekrológy. V *Pressburger Tagblatt* vyšla krátka správa, v ktorej sa vyzdvihuje Strehlenov krásny hlas:

„Er hatte einen Baß von seltener Stärke und Tiefe und an den schönen Gesang des tieffrommen Mannes werden sich gewiß die Altpreßburger mit Wehmut erinnern.“⁶⁶

Anonymný autor v *Pressburger Presse* musel podľa obsahu nekrológu Antona Strehlena osobne veľmi dobre poznať. Okrem iného sa tu píše:

⁶⁵ Podľa Strehlen, Anton. [Heslo.] In: *Slovenský biografický slovník*, Ref. 47, s. 368. V hesle sa neuvádza, že ide o druhú manželku.

⁶⁶ „Mal bas zriedkavej sily a hĺbky a na krásny spev hlboko nábožného muža si Starobratislavčania určite s nostalgiou zaspomínajú.“ Regenschori Anton Strehlen†. In: *Pressburger Tagblatt*, roč. 27, 10. 8. 1922, č. 9071, s. 3.

„Seine schöne, warme, weiche Baritonstimme wuchs mit den zunehmenden Jahren an Kraft und Wohlklang. Noch als Siebzigjähriger sang er in den großen Messeaufführungen die Bariton- und Baßsolis zum Entzücken seiner Zuhörer. Strehlen hat auch als Gesangslehrer mit Erfolg gewirkt. Ein glückliches Familienleben vergoldete den Abend seines Lebens. Anton Strehlen war ein guter, gerader, aufrichtiger Mensch, ein begeisterter Diener der Kunst und ein treuer Kamerad. Sein Andenken nimmt in der Geschichte des musikalischen Lebens unserer Stadt einen ehrenvollen Platz ein.“⁶⁷

Možno len súhlasí s okrídleným výrokom, že Anton Strehlen bol svojím životom, zasväteným hudbe a naplneným hudbou, „ein begeisterter Diener der Kunst“.⁶⁸

Vokálni a inštrumentálni sólisti

BSS bol reprezentantom meštianskej hudobnej kultúry a jej sebaidentifikačných hudobnokultúrnych a umeleckých potrieb. Jeho výkonní a podporujúci členovia pochádzali prevažne z radov príslušníkov strednej meštianskej vrstvy a vzdelaného meštianstva. Z profesií boli zastúpení najmä učitelia, vyučujúci na rôznych typoch škôl, súkromní učitelia hudby, úradníci, obchodníci a podobne. Ženskú členskú základňu tvorili predovšetkým učiteľky hudby, ako aj manželky a dcéry mešťanov. Výkonní členovia BSS sa realizovali najmä v spolkovom zbore ako zboroví speváci a speváčky. Okrem pestovania miešaného zborového spevu príležitostne účinkovala aj ženská zložka zboru ako ženský zbor a mužská zložka zboru ako mužský zbor. V prvom roku existencie mal spolok 35 dámskych výkonných členov, 32 pánskych výkonných členov a 171 podporujúcich členov.⁶⁹

Medzi výkonnými členmi prevažovali zboroví speváci a speváčky. Niektorí členovia sa vďaka svoju hudobnému talentu, umeleckým dispozíciám a školeniu uplatnili sólisticky, či už vo vokálnej alebo inštrumentálnej oblasti. Členstvo v spolku nie je možné vo všetkých prípadoch jednoznačne identifikovať. V rôznom časovom intervale obdobia rokov 1879 až 1906 sa ako sólové speváčky koncertne predstavili Elsa Barthová, Therese Boosová, Anna Epsteinová, Elsa Försterová, speváčka a klaviristka Olga Glanzová, Paula Holubová, Helena Holubová, Marianne Loosová, klaviristka a citaristka Christine Mlczeková, Marie Moraveková, Ella Musotterová, Jutta Turnarová, Fidi Vevérová a ďalšie.⁷⁰ Na podujatiach spolku sa ako sóloví speváci prezentovali Alois Baumgartner, Georg Boos, Friedrich Hannó sen., Friedrich Hannó jun., Fritz Schäfer, Anton Schmidt, Wilhelm Schreier, Josef Steiger, Mathias Steiger a ďalší. Obľúbené vokálne kvarteto, ktoré zožinalo búrlivý potlesk publika svojimi humoristickými produkciami, vystupovalo v obsadení Josef Steiger, Alois Baumgartner, Mathias

⁶⁷ „Jeho pekný, zanietený, tvárny barytónový hlas sa rozvíjal s pribúdajúcimi rokmi do sily a ľubozvučnosti. Ešte ako sedemdesiatnik spieval barytónové a basové sóla vo veľkých omšových produkciách na potešenie svojich poslucháčov. Strehlen pôsobil s úspechom aj ako učiteľ spevu. Šťastný rodinný život pozlátil večer jeho života. Anton Strehlen bol dobrý, priamy, úprimný človek, oduševnený služobník umenia a verný kamarát. Jeho pamiatke patrí v dejinách hudobného života nášho mesta čestné miesto.“ Ein Nachruf, Ref. 48, s. 3.

⁶⁸ „oduševnený služobník umenia“. Ein Nachruf, Ref. 48, s. 3.

⁶⁹ JANOSKA, Kurze Geschichte des „Pressburger Singvereins“, Ref. 1, s. 12. V priebehu rokov dochádzalo v počte členov spolku, prirodzene, k zmenám.

⁷⁰ Priezviská v prameňoch: Barth, Boos, Epstein, Förster, Glanz, Holub, Loos, Mlczek, Moravek, Musotter, Turner, Vevér.

Steiger a Friedrich Hannó, prípadne v alternatívnom obsadení. V 19. storočí hojná, neskôr zabudnutá hudobná tvorba pre vokálne kvartetá, sa interpretovala tiež vokálnymi ansámbliami, zostavenými pre konkrétnu skladbu a konkrétnu koncertnú príležitosť. Takéto vokálne kvarteto vytvorili Anna Epsteinová (soprán), Fidi Vevérová (mezzosoprán/alt), Wilhelm Schreier (tenor) a Anton Strehlen (bas) pri naštudovaní Brahmových valčíkov pre sólové vokálne kvarteto so sprievodom klavíra *Liebeslieder* op. 52, na klavíri hral Manfred Stöger (27. novembra 1892). Najvyššiu frekvenciu sólových vystúpení dosiahol bezpochyby zbormajster a sólový basbarytonista Anton Strehlen.

Medzi hudobnými nástrojmi 19. storočia mal zvláštny status klavír ako nástroj univerzálneho typu, ktorý sa rovnako dobre uplatnil ako sólový, komorný aj sprievodný nástroj, ale aj ako náhrada orchestra. Mimoriadne aktívnou sólovou klaviristkou bola Mária Stegerová, ktorej malý umelecký profil prinášame nižšie. Klavírny sprievod zabezpečovali klaviristi, ktorí inklinovali skôr ku komornej hre. V 80. rokoch 19. storočia sa v súvislosti s klavírnym sprievodom často spomínajú mená klaviristov Viktora Chalupu a Therese Geislerovej, ktorá bola sestrou známejšej klaviristky Carolyny Geislerovej.⁷¹ Muzikálna Therese Geislerová, neskôr vydatá Kastnerová, pochádzala z hudbymilovnej bratislavskej rodiny učiteľa Linusa Geislera a Elisabeth, vnučky Ferdinanda Schuberta, brata hudobného skladateľa Franza Schuberta vo Viedni. Približne v rokoch 1890 až 1910 klavírny sprievod na koncertoch často hrával Manfred Stöger, povolaním obchodník s galantérnym tovarom, ktorý vypomáhal aj s distribúciou vstupeniiek na spolkové podujatia. Do činnosti spolku sa v širšom zábere zapájal klavirista a skladateľ August Norgauer,⁷² ktorý sporadicky zastúpil Antona Strehlena za dirigentským pultom. Ako sólista len výnimočne vystúpil huslista Anton Nešpor. Neskôr začali so spolkom spolupracovať hudobníci Johann Breiter-Szélessy a Jozef Winkler.

Klavír na koncertné podujatia BSS pravidelne zapožičiavala firma Werner, resp. Peter Werner syn, či už zo svojich skladov od rôznych výrobcov klavírov alebo vlastnej výroby.

Na koncertoch BSS účinkovali ako pozvaní hostia viacerí bratislavskí aj mimobratislavskí hudobní umelci. Zo spevákov treba vyzdvihnúť obdivovanú bratislavskú sopranistku Fanny Kovátsovú,⁷³ považovanú za najlepšiu domácu koncertnú speváč-

⁷¹ K variantom priezviska Therese Geislerovej por. Ref. 16. K biografii Carolyny Geislerovej (tiež Geisler-Schubert; 1856 – 1951), ktorá sa napokon usadila v Londýne, por. BABBE, Annkatrin: *Clara Schumann und ihre SchülerInnen am Hochschen Konservatorium in Frankfurt a. M.* (=Schriftenreihe des Sophie Drinker Instituts 11). Oldenburg: BIS-Verlag de Carl von Ossietzky Universität, 2015, s. 141-145.

⁷² August Norgauer (1861 – 1914) bol bankovým úradníkom, ale aj zapáleným hudobníkom. Hudbu študoval u K. Mayrbergera, komponoval piesne aj hudobno-javiskové diela. Por. LENGOVÁ, Jana: Bratislava ako hudobný fenomén v poslednej tretine 19. storočia. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 1 (27), 2010, č. 2, s. 211.

⁷³ Fanny Kovátsová (Kováčsová), rodená Spenederová (1853 – 1922), žiačka K. Mayrbergera a vietských renomovaných učiteliek spevu Mathilde Marchesiovej a Marie Louise Dustmannovej-Meyerovej, pravidelne spouúčinkovala na veľkých oratórnych a omšových chrámových produkciách v Dóme sv. Martina. K biografii por. TAUBEROVÁ, Alexandra: Fanny Kováčsová – vokálna interpretka Lisztových diel. In: *Franz Liszt a jeho bratislavskí priatelia*. Práce z konferencie konanej 5. októbra 1973 v Bratislave. Alexandra Tauberová (zost.). Bratislava : Obzor, 1975, s. 199-202.

ku na prelome 19. a 20. storočia. Na koncerte BSS 6. apríla 1900 zazneli v jej podaní napríklad dve piesne pre spev a klavír *Im Sonnenschimmer hast du mich geküsst* a *Seit ich dich liebe* bratislavskej skladateľky, grófkы Alexandrine Esterházyovej-Rossiovej s klavírnym sprievodom Manfreda Stögera. Významnou domácou speváčkou bola aj sopranistka Aloisie Glaslová-Baumgartnerová, ktorá účinkovala na koncertoch Cirkevného hudobného spolku. Jej syn Alois Baumgartner patril niekedy od začiatku 20. storočia k aktívnym členom spolku a vystupoval ako člen vokálneho kvarteta.

Hostujúci umelci predstavovali vítané obohatenie programov koncertov. Operná speváčka Ludovica Starková, známa už z predchádzajúcich vystúpení, upútala na koncerte BSS 25. februára 1894 prednesom árií z oper R. Wagnera a V. Belliniho, ako aj piesní F. Liszta a R. Schumanna. Z hostujúcich umelcov spomeňme sopranistku Agnes Kubischovú zo Šopronu či harfového virtuóza Gustava Jakubička. Na spolkových podujatiach z domácich hudobníkov ako hostia účinkovali violončelista, gymnaziálny profesor a vynikajúci znalec komornej hudby Fridrich Dohnányi, jeho syn fenomenálny klavirista a skladateľ Ernst von Dohnányi (1877 – 1960),⁷⁴ huslisti Ferdinand Holub, učiteľ hudby a koncertný majster Cirkevného hudobného spolku Johann Kopetzky, vojenský kapelník Johann Holub a Josef Striczl so svojimi vojenskými kapelami a mnohí ďalší. Pestovala sa aj komorná hudba v príležitostných komorných ansámblach, keď napríklad vystúpilo sláčikové kvarteto v obsadení Karl Laubner, Karl Lasz, Mathias Luzsa a Franz Tranta či klavírne kvarteto v obsadení Ernst von Dohnányi, Johann Kopetzky, Franz Tranta a Fridrich Dohnányi.

Výraznú sólistickú aktivitu z členov spolku v skúmanom období prejavili už spomínané sestry speváčky Paula Holubová a Helena Holubová, ako aj klaviristka Mária Stegerová. Na základe nových poznatkov možno konštatovať, že ich spolkové aktivity boli významným prínosom pre rozvoj lokálnej hudobnej kultúry.

Do činnosti BSS sa speváčky Paula a Helena Holubové začali zapájať ako sólistky niekedy od konca 90. rokov 19. storočia. Podľa údajov v *Pressburger Zeitung* sestry pochádzali z tunajšej hudobníckej rodiny.⁷⁵ Otec bol zdatným divadelným hudobníkom a dlhé roky pôsobil aj ako platený hudobník Cirkevného hudobného spolku. Mladší brat Ferdinand hral na husliach. Starší brat Johann (Hans) Holub (1866 – 1908) sa stal prvým kapelníkom hudby IV. vojenského dištriktu honvédov, zriadenej roku 1896. Vojenskú kapelu viedol dva roky (1896 – 1898) a úspešne sa s ňou etabloval v bratislavskom hudobnokultúrnom živote. Obaja bratia participovali aj na hudobných podujatiach BSS, ale obaja predčasne zomreli a v čase publikovania spomínaného novinového článku roku 1914 už nežili. Sopranistka Paula Holubová bola v speve žiačkou Antona Strehlena.⁷⁶ V už spomínanej celovečernej Hofmannovej kantáte *Das Märchen von der*

⁷⁴ K životu a dielu E. von Dohnányiho existuje dnes už početná literatúra, z ktorej vyberáme BÁZLIK, Jaromír: K pôvodu Ernó Dohnányiho. In: *Hudobný život*, roč. 12, 1980, č. 8, s. 1; DOHNÁNYI, Ilona von: *Ernst von Dohnányi. A Song of Life*. James A. Grymes (ed.). Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 2002.

⁷⁵ o.u.: 36. Stiftungskonzert des Singvereines. In: *PZ, Morgenblatt*, roč. 151, 1. 5. 1914, č. 119, s. 1-2. Od 80. rokov 19. storočia sa v bratislavských hudobných prameňoch vyskytuje hudobnícke priezvisko Holub – Vencel (Václav), Johann, Ferdinand. Je pravdepodobné, že rodina má české korene.

⁷⁶ XVIII. Stiftungskonzert des „Pressburger Singvereines“, Ref. 33, s. 5.

schönen Melusine, uvedenej na výročnom koncerte BSS 27. februára 1898, spievala náročný part Meluzíny a jej učiteľ Strehlen barytónový part grófa Raimunda. Obidve sestry boli tiež výkonnými členkami Cirkevného hudobného spolku a zároveň činné aj ako chrámové organistky, Paula v kapucínskom Kostole sv. Štefana a Helena u milosrdných bratov v Kostole Navštívenia Panny Márie. Okrem spevu teda ovládali aj hru na klavíri a organe. Helena Holubová študovala spev u bratislavskej mezzosopranistky Irmy Spányikovej-Tomasczykovej, ktorá sa po ukončení svojej opernej kariéry vrátila do rodného mesta a venovala sa súkromne výučbe sólového spevu. Paula Holubová bola uznávanou učiteľkou spevu na dievčenskej škole Viktórie Paternosovej (Paternos-Institut). Z 20. rokov 20. storočia sa zachovali správy o ich bratislavskom pedagogickom účinkovaní.

Klaviristka Mária Stegerová (Marie Steger; 1862? – 1916) patrila približne v období rokov 1890 až 1910 k sólistickým oporám BSS v oblasti inštrumentálnej hudby. Pre nedostatok relevantných prameňov zostávajú zatiaľ nezodpovedané základné biografické otázky. Pramenný výskum potvrdil, že treba jednoznačne vylúčiť príbuzenské vzťahy s hudobníckou rodinou Antona Stegera st. (1845 – 1887) a Antona Stegera ml. (1872 – 1940).⁷⁷ V Bratislave však žilo niekoľko rodín menom Steger. Podľa získaných poznatkov stopa vedie k bratislavskému mešťanovi Ferdinandovi Stegerovi (1855 – 1912).⁷⁸ V neskorších rokoch sa totiž Mária Stegerová niekedy spomínala aj ako „Frau Ferdinand Steger“, to znamená „pani Ferdinanda Stegera“. Nie je známe ani to, či Mária Stegerová pochádzala z Bratislavy a u koho získala hudobné vzdelanie. Zachovali sa jej tri listy adresované Jánovi Batkovi a jedna pohľadnica z jej talianskej cesty adresovaná Batkovej manželke z rokov 1904 až 1910.⁷⁹ Mária Stegerová mala zmysel aj pre dobročinnosť a podporu hudobného umenia. Okrem iného darovala napríklad roku 1907 novozaloženej Mestskej hudobnej škole vzácnu zbierku hudobníň zo svojej súkromnej knižnice. V repertoári sa zameriavala najmä na klavírnu tvorbu 19. storočia (F. Schubert, F. Mendelssohn Bartholdy, F. Chopin, F. Liszt, A. G. Rubinštejn, E. H. Grieg, S. Wurmbrand-Stuppachová a ďalší). Z veľkej koncertnej literatúry v úprave pre dva klavíry predviedla na koncertoch BSS Mendelssohnov *Koncert g mol* s Jozsefom Fliglom (1895) či Griegov *Koncert a mol* op. 16 s Manfredom Stögerom (1899). Za vrchol jej klavírnej kariéry možno považovať bratislavské premiéry dvoch Lisztových diel: *Fantázie na uhorské ľudové piesne* pre klavír a orchester (1904) a heroického *Koncertu č. 1 Es dur* pre klavír a orchester (1906), obe s orchestrálnym sprievodom vojenskej hudby honvédov pod vedením vojenského kapelníka Josefa Striczla. Komornej hudbe sa Mária Stegerová venovala iba výnimočne, napríklad s huslistom Johannom Kopetzkyom predniesli Beethovenovu *Sonátu c mol* pre husle a klavír (1894).

⁷⁷ K biografii A. Stegera st. a ml. por. MUNTÁG, Emanuel: Umelecká, skladateľská a pedagogická činnosť Antona Stegera mladšieho a staršieho. In: *Významní interpreti a Bratislava v 19. storočí*. Zborník prác z konferencie, konanej v dňoch 13. a 14. októbra 1976 v Bratislave. Stanislav Bachleda a Katarína Horváthová (zost.). Bratislava : MDKO (1979), s. 75-83.

⁷⁸ Ferdinand Steger bol pochovaný na Ondrejskom cintoríne v Bratislave spolu s manželkou Marie Stegerovou. Či je totožný s osobou poslanca mestského zastupiteľstva, mäsiara a ekonóma rovnakého mena, zatiaľ nemožno jednoznačne potvrdiť.

⁷⁹ Bratislava, SK-BRm, Osobný fond Jána (Nepomuka) Batku, Korešpondencia, šk. 31, Mária Stegerová.

Rozsiahly náročný repertoár a výborné referencie hudobnej kritiky z koncertných vystúpení sú dokladom vysokej technickej aj umeleckej úrovne jej klavírnej hry.

Záver

Bratislavský spevácky spolok bol typologicky a svojím zameraním meštianskym hudobným, kultúrnym a spoločenským spolkom, čomu zodpovedala jeho štruktúra, ako aj formy a príležitosti predvádzania hudby. Prioritou spolku bolo pestovanie umeleckej hudby a špeciálne vokálnych skladieb pre obsadenie miešaného zboru. Samotný repertoár však určovali okrem umeleckých požiadaviek aj aktuálne potreby súvekeho hudobného života. Výsledkom týchto dvoch tendencií bol repertoár, ktorý zahrnoval tak prejavy umeleckej tvorby, ako celú škálu funkcionálnej hudby či hybridné formy medzi týmito dvoma polaritami. Repertoár spolku sa preto vyznačoval mimoriadnou pestrosťou a šírkou autorského zázemia, zastúpeného skladateľmi od 16. po 19. storočie, ako aj pestrosťou hudobných žánrov a foriem. Všestrannosť, rozhladenosť a hudobná erudovanosť prvého zbornajstra spolku Antona Strehlena sa v rokoch 1879 – 1906 prejavili tak v jeho zbornajsterskej, dirigentskej a dramaturgickej, ako aj sólistickej činnosti. Určil nielen umeleckú orientáciu spolku, ale spolok pod jeho vedením zažil vrcholnú éru v svojej histórii. Nové poznatky o vokálnych a inštrumentálnych, domácich aj hosťujúcich sólistoch participujúcich na spolkových podujatiach priniesli ďalšie potvrdenie o plodnej spolupráci profesionálnych hudobníkov a milovníkov hudby, ako aj o vysokej úrovni bratislavského hudobného života v danom období.

Štúdia je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 2/0050/17 (2017 – 2020) „Hudobná topografia Slovenska v premenách storočí“ v Ústave hudobnej vedy SAV.

Skratky

SK-BRm	Bratislava, Archív mesta Bratislavy
SK-BRnm	Bratislava, Slovenské národné múzeum-Hudobné múzeum
ÚA ECAV	Bratislava, Ústredný archív Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku
BSS	Bratislavský spevácky spolok / Pressburger Singverein / Pozsonyi dalegyelet, tiež Pozsonyi dalegyesület
PZ	Pressburger Zeitung
SZ	Salzburger Zeitung
šk.	škatuľa

Databázy

Hofmeister XIX: <<http://www.hofmeister.rhul.ac.uk>>
 <<https://www.difmoe.eu/d/>> DiFMoe-Digitales Forum Mittel- und Osteuropa
 <www.digitalna.kniznica.info> Digitálna knižnica Univerzitetnej knižnice v Bratislave (Univerzitná knižnica v Bratislave)
 <<http://anno.onb.ac.at/>> ANNO-AustriaN Newspapers Online (Oesterreichische Nationalbibliothek Wien)

PRÍLOHA

A Pozsonyi Dalegylet

1898. évi február hó 27-én, este 7½ órakor, a városház nagytermében
tartandó

**XVIII. alapító hangversenyének
Műsorozata.**

Karnagy: Strehlen Antal. Chormeister: Anton Strehlen.

PROGRAMM
zu dem am
27. Februar 1898, Abends 7½ Uhr, im st. Repräsentantensaale
stattfindenden

XVIII. Stiftungs-Concerte
des
Pressburger Singsvereines.

1. A magyarok Istene, vegyes kar, egyletünknek ajánlotta
Erkel Ferencz.

2.
Das Märchen von der schönen Melusine
Concertstück für Soli, Chor, Clavier- u. Harmoniumbegleitung von *Heinr. Hofmann.*
Dichtung von *Wilhelm Osterwald.*

Melusine	Frl. PAULA HOLUB
Klotilde	Fr. MARIE JÄGER
Graf Raimund	Hr. ANTON STREHLEN
Sintram, Klotildens Bruder	Hr. MATHIAS STEIGER
König der Wassergeister	* * *
Chor der Nixen. Chor der Wassergeister. Chor der Jäger. Chor des Volkes.	

Clavier: Hr. MANFRED STÜGER. Harmonium: Hr. VICTOR CHALUPA.

Clavier und Harmonium aus der Fabrik Peter Werners Sohn.

Hangverseny után
közös vacsora a „Zsűzfű” szállodában.
Nach dem Concerte
Commers im Kétel, Grüner Baum.

Előjegyzéseket a négy első sor számozott helyeire (első sor 30 kr., a többi 20 kr.) szíveségből elfogad Stampfel Károly úr udvari könyvkereskedése.

Vormerkungen für die nummerirten Sitze der ersten vier Reihen (erste Reihe 30 kr., die übrigen 20 kr.) übernimmt aus Gefälligkeit die Hof-Buchhandlung des Herrn Karl Stampfel.

Obr. 1: Programový plagát 18. výročného koncertu BSS, 27. február 1898, reprodukcia. Archív: ÚA ECAV, šk. 5.

Altólónk, hazánk, művészetünk
nagyságát zengje dalunk!

KARNAGY - CHORMEISTER:
STREHLEN ANTAL.

A POZSONYI DALEGYLETNEK

szombaton, 1901. évi márczius hó 23-án este fél 8 órakor

A VÁROSHÁZ NAGYTERMÉBEN
tartandó

XXI. alapító hangversenyének műsorozata

Kitzinger Nándor úr a pozsonyi dalárda karnagyának és Kopetzky János úr
hegedűművésznak szíves közreműködésével.

PROGRAMM

zu dem

Samstag den 23. März 1901 abends halb 8 Uhr im städtischen Repräsentanten-Saale
abzuhaltenden

XXI. Stiftungs-Concerte des Pressburger Singvereines

unter gefälliger Mitwirkung

des Chormeisters der Pressburger Liedertafel Herrn Ferdinand Kitzinger und des Concertmeisters
Herrn Johann Kopetzky.

1. «Egész uton» költemény, írta Petőfi Sándor, vegyeskar (előszőr) Bátorfi Lajos
2. a) «Garten-Arie» Recitativ und Arie aus der Oper „Die Hochzeit des Figaro“ Mozart
- b) «Das Mädchen und der Falter» vorgetragen von Fräulein ELSA FÖRSTER Schumann
3. a) «Der Wanderer» Liszt-Schubert
- b) «Albumbblätter» R. Schumann
- c) «Valse brillante» in F, am Clavier vorgetragen von Frau MARIE STEGER François Chopin
4. a) «Über Nacht» Gedicht von H. Kietze | gemischte Chöre (Erstaufführung) H. Epp
- b) «Rosenzeit» Gedicht von Seidel
5. Suite für die Violine mit Clavierbegleitung: Op. 26 Nr. 1 Allemanda, Nr. 3 Andante, Nr. 5 Introduzione e Gavotta
 vorgetragen von Herrn JOHANN KOPETZKY Franz Ries
6. «Die Seligpreisungen» aus dem Oratorium „Christus“ Franz Liszt
 gemischter Chor mit Bariton-Solo und Harmoniumbegleitung. Dirigent Herr FERDINAND
 KITZINGER (Erstaufführung).

Zongora illet. Harmonium kíséret:
STÖGER MANFRÉD ÚR.

Clavier- resp. Harmoniumbegleitung:
HERR MANFRÉD STÖGER.

Zongora: WERNER PÉTER czégtől.

Clavier von der Firma PETER WERNER.

Nach dem Concert im Hôtel „König von Ungarn“, blauer Saal, erster Stock

SÄNGER-COMMERS

zu welchem die p. t. Mitglieder und deren Gäste willkommen sind.

Obr. 2: Programový plagát 21. výročného koncertu BSS, 23. marec 1901, reprodukcia. Archív: ÚA ECAV, šk. 5.

Summary

THE BRATISLAVA CHORAL SOCIETY AND ITS FIRST CHOIRMASTER ANTON STREHLEN

Pressburger Singverein (Pozsonyi dalegyelet/Pozsonyi dalegyesület, Bratislava Choral Society) was founded in 1879 with the aim of cultivating mixed choral singing. It provided for group choral tuition, prepared selected choral works for performance, arranged concerts and music soirées with a richly varied programme, and organised free time activities for its own members. It was a type of the urban musico-cultural society. During its existence it was led by three choirmasters: Anton Strehlen (1879 – 1906), Eugen Kossow (1906 – 1914) and Viliam Antalffy (1914 – 1945).

The article addresses two thematic areas: a) the repertoire of the Society's concerts in the era of the first choirmaster Anton Strehlen, under whose leadership the Society had its period of peak achievement; b) the individual figures of the choirmaster and prominent soloists (singers and instrumentalists) who participated in the Society's activities.

The Society's concert repertoire was distinguished by a diversity of musical genres and forms, as well as a broad range of composers, dating from the 16th to the 19th centuries. However, 19th century works formed its principal and most numerous layer. The priority was the cultivation of art music, especially vocal (cantatas, choirs, hymns, vocal ensembles, extracts from operas, etc.) but also instrumental. Likewise included in the Society's activity was soirées, partly with light entertainment music (humorous vocal quartets). The larger productions included the presentation of cantata works, e.g. R. Mader (*Das eleusische Fest*); N. W. Gade (*Psyché*); R. Schumann (*Der Rose Pilgerfahrt*); M. Bruch (*Schön Ellen; Frithjof. Szenen aus der Frithjof-Sage*); H. Hofmann (*Das Märchen von der schönen Melusine*); and G. Zichy (*Dolores*). The Society also, however, presented choral works by F. Liszt, F. Erkel, J. Brahms, J. S. Bach, O. di Lasso, and many other greater and lesser composers. Folk song arrangements were favourites also.

The first choirmaster Anton Strehlen had acquired an excellent vocal education in Vienna and could draw on a rich fund of singing experience. He frequently performed in the Society's productions as a solo baritone. By profession he was a church singer; he taught singing and composed music, especially hymns and choral pieces. New findings on the vocal and instrumental, domestic and visting guest soloists, participating in the Society's events, have provided further confirmation of the fruitful collaboration of professional musicians and music lovers, and also of the high level of musical life in Bratislava.